

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

**Využití přírodních materiálů pro tvořivou
činnost dětí v mateřské škole**

**The use of natural materials for the creative activities
of children at the nursery school**

Bakalářská práce

Autor: Helena Šafránková

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Lenka Smržová

České Budějovice

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci na téma „Využití přírodních materiálů pro tvořivou činnost dětí v mateřské škole“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

.....
Datum

.....
Helena Šafránková

Anotace:

Cílem této práce je připomenout čtenáři důležitý význam využívání přírodních materiálů při tvoření a hrách v mateřské škole. Právě jejich prostřednictvím totiž nejsnadněji přivedeme děti k empirickému poznávání jejich zdrojů i prostředí, ve kterém se vyskytují, a tím k vytváření kladného vztahu k přírodě a životnímu prostředí, chápání souvislostí v něm a nutnosti jeho ochrany.

Je zde proto uvedeno mnoho možností využití přírodních materiálů vhodných pro předškolní děti, popis praktických realizací některých z nich, jejich příprava i následné vyhodnocení.

Klíčová slova: přírodní materiály, předškolní věk, tvoření

Abstract:

The aim of this thesis is to point out the essentiality of the use of natural materials for creative activities and playing at the nursery school. Using natural materials is the easiest way for children to make empirical knowledge of the resources and the environment they live in, which creates and enforces a positive relationship towards the living environment, the understanding of the connections within and the importance of its protection.

This thesis contains several suggestions how to make use of natural materials suitable for children at nursery schools and describes the practical realization of some of these projects as well as its preparation and subsequent evaluation.

Keywords: natural materials, preschool age, creative activities

Poděkování:

Děkuji tímto vedoucí své bakalářské práce Ing. Lence Smržové za její pomoc při zpracování daného tématu, cenné rady, připomínky a odbornou spolupráci.

OBSAH:

Úvodem	6
1. Tradice využívání přírodních materiálů v historii pedagogiky	8
2. Vytváření kladného vztahu k přírodě a životnímu prostředí prostřednictvím jejich empirického poznávání	9
3. Rozvoj znalostí o přírodě a životním prostředí prostřednictvím využívání přírodních materiálů	12
4. Vztah tvořivosti a klíčových kompetencí	14
4.1 Tvořivost.....	14
4.2 Klíčové kompetence	16
4.3 Vztah tvořivosti a klíčových kompetencí	22
5. Má osobní zkušenost s vesnickými a městskými mateřskými školami (jejich odlišné možnosti empirického poznávání přírody).....	23
6. Druhy přírodních materiálů vhodných pro tvořivou činnost, jejich příprava a uchovávání.....	25
6.1 Druhy přírodních materiálů vhodných pro tvořivou činnost.....	25
6.2 Příprava a uchovávání přírodnin	28
7. Možné využití přírodních materiálů	31
7.1 Přírodní materiály rostlinného původu.....	31
7.2 Přírodní materiály živočišného původu.....	44
7.3 Ostatní přírodní materiály.....	47
8. Prakticky realizované aktivity s dětmi – příprava, realizace a vyhodnocení.....	50
8.1 Téma: Brambory.....	50
8.2 Téma: Kouzelník Podzim	54
8.3 Téma: Výroba ručního recyklovaného papíru s vánočním potiskem..	59
8.4 Téma: Velikonoční mísa.....	65
ZÁVĚR	70
Použitá literatura a zdroje:	71

Motto:

“Je lepší zažehnout jedno malé světélko,
než celý život proklínat temnotu.“

Lao'C, čínský filosof

Úvodem

Téma této práce jsem si vybrala proto, že cítím velkou potřebu se jím zabývat. Vždyť ještě v nedávné minulosti uměl člověk žít v souladu s přírodou a přírodními materiály plně pokrývat veškeré své potřeby. S rozvojem vědy a techniky se ovšem objevovaly a stále objevují nové materiály, které nás postupem času zcela obklopily. Jsou levné a funkční. Ale jako by se někam vytratil duch a ušlechtilost materiálů. Ruku v ruce s tím, tak nějak zahlceni všemi těmi umělými věcmi, jako bychom se někam ztráceli i my, lidé, naše duše a stali jsme se jen jakýmsi loutkami v tom pestrobarevném kolotoči. Jsem pevně přesvědčena, že je nejvyšší čas na změnu. A vím, že právě my, učitelky v mateřské škole, máme k tomuto jednu z nejlepších příležitostí. Díky novému RVP máme možnost si vybrat, jak a s čím budeme s dětmi pracovat - zda s nějakými umělými prefabrikáty ve tvaru listu či stromu (za které ještě dosti draze zaplatíme), či s opravdovými přírodními materiály, které tak snadno přitáhnou dětskou pozornost, protože zaujmou všech pět smyslů dítěte, nabízí tolik možností využití, a tím samy od sebe podněcují kreativitu a výrobky z nich jsou vždy originální. Velmi důležité ale je i to, že při jejich sběru chodíme s dětmi ven do přírody, na různá místa, která bychom jinak možná nenavštívili a během tohoto celého procesu děti nenásilně seznamujeme s přírodou a s jejími zákonitostmi, učíme je lásce k ní a tím i k chápání potřeby její ochrany.

A ještě něco. Nikdy nezapomenu na pohled, který se mi naskytl, když jsem poprvé přišla do nového zaměstnání. Měli tam na výstavce „model“ lesa. Stromky, které byly vyraženy z tyrkysové gumové pěny, stály na nakaširované gáze, která byla nastříkána zuřivě oranžovou barvou. Byla bych moc šťastná, kdyby se už nikdy žádné dítě nemuselo na takovou věc dívat, a i proto ve své práci ukazuji, že je možné se vydat jinou, lepší cestou.

1. Tradice využívání přírodních materiálů v historii pedagogiky

Využívání přírodních materiálů má v předškolní pedagogice svou dlouhou tradici. Někdo by mohl namítnout, že to dříve bylo spíše z nutnosti, ale jak se ukazuje, mělo to i daleko hlubší opodstatnění.

Už náš největší pedagog všech dob, Jan Amos Komenský (1592-1670), který se snažil vytvořit pedagogický systém na zákonech přírody („člověk by se měl přírodou řídit“), zmiňoval, že pro děti jsou vhodné hry s přírodninami, např. s klacíky a bahnem.

Dále např. Jean Jacques Rousseau (1712-1778), který ve své koncepci předkládá tzv. přirozenou výchovu, kdy dítě nese přirozené následky svého konání, podporuje láskyplný vztah k dětem (odmítá i kojné a povzbuzuje ke kojení matky samotné), upřednostňuje osobní zkušenost a individualitu. Byl zastáncem toho, že dítě se má učit vnímat přírodu smysly, žádné umělé hračky a učení z knih, a to až do dvanácti let.

I Johann Friedrich Froebel (1782-1852), zakladatel dětských zahrádek, zaměstnával děti hrou, pracemi v písku, hlíně, se dřevem a doporučoval pobyt venku - opět přirozená výchova. Každé dítě mělo na zahradce svůj záhonek a učilo se starat o rostlinky.

V neposlední řadě považuji za nutné zmínit Annu Suessovou (1851-1941), která u nás zavedla prostorový koncept mateřských škol, který přetrval dodnes. Zřídila pro mateřskou školu nejen pracovnu, ale i hernu a zahradu.

2. Vytváření kladného vztahu k přírodě a životnímu prostředí prostřednictvím jejich empirického poznávání

„Život nedává nic zadarmo. Utečeš od praktického seznamování svých dětí s přírodou k pohodlnějšímu předávání informací pomocí slov a obrazů. Ušetřil sis čas, námahu a různé komplikace s deštníky, přepravou, bolením nohou, žízni a co já vím, čím ještě mohou děti obtěžovat rodiče na cestách za poznáním. Dítě jsi ale trvale ochudil o hloubku skutečných pravdivých zážitků, o nedeformované chápání souvislostí mezi vším, s čím jste mohli přijít do kontaktu.“ (Strejčková, 1998, str. 20-21) [1]

Vytváření kladného vztahu k přírodě je ten nejdůležitější úkol pro naši generaci. Dříve to nebylo zdaleka tak nutné, vždyť sám pojem „ochrana přírody“ jako takový vznikl až v sedmdesátých letech minulého století. A se zhoršujícími se dopady člověka na životní prostředí se stává čím dál potřebnějším. Kladný citový vztah k přírodě totiž znamená i odpovědnost, a jen díky ní bude snad jednou možné jít cestou udržitelného rozvoje.

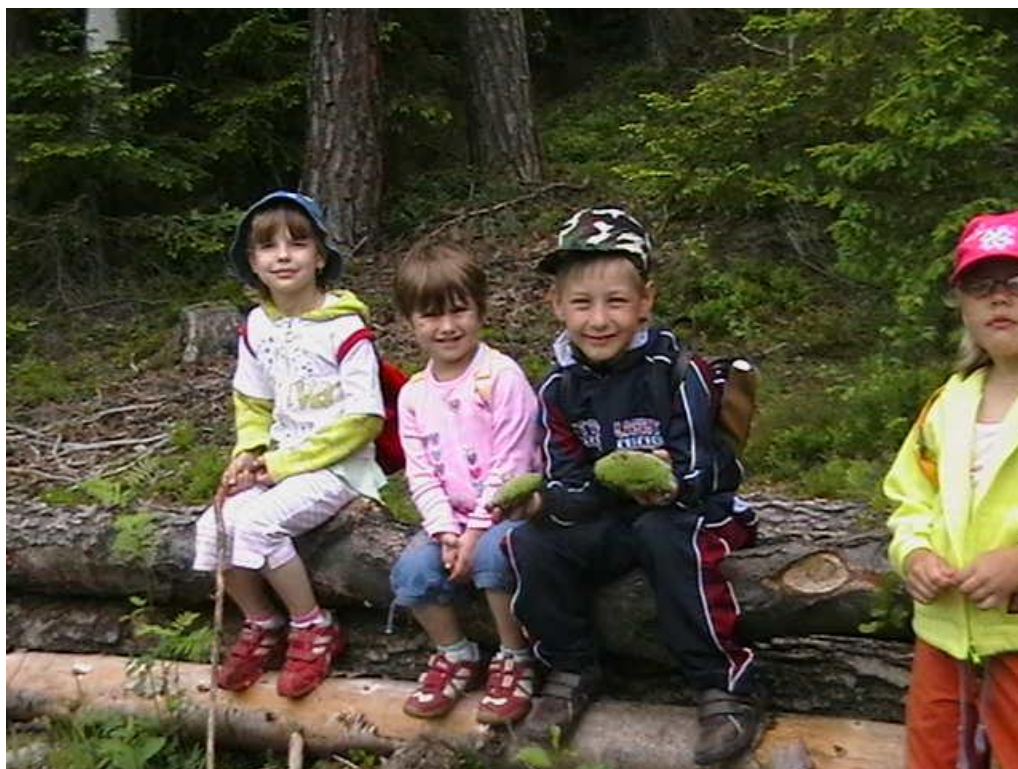
Vytváření kladného citového vztahu k přírodě je velice důležité, a to z jednoho prostého důvodu. Člověku je totiž geneticky dáno mnoho věcí, například jak zachovat svůj rod (biologické hodiny atd.), ochranu životního prostředí ale zakódovanou nemáme. Proto se ji musíme naučit. A je důležité s tím začít brzy. Dnes už víme, že proces lidského učení lze přirovnat k cestě po spirále, která má na různých místech dveře, a tím, že dítě vstoupí do dveří v „nižším patře“, si vytvoří základ pro vstup do dveří s tímto tématem (již více prohloubeným) v „patře vyšším“. Pokud se dítěti tyto dveře včas neotevrou, jen obtížně si k nim bude hledat cestu později, a mohou mu zůstat i navždy uzavřeny. A jestliže dveře k ochraně přírody neotevře rodina, pak to musíme udělat my v mateřské škole.

Protože jak se obvykle lidé chovají k tomu, k čemu nemají vztah? Lhostejně nebo se strachem, obavou. Pokud někdo bude chápat přírodu jako místo nepohody nebo dokonce ohrožení, pak mu bude jedno, že je ničena. I když tím nakonec bude zničen i on sám (což si ovšem zatím neuvědomuje).

Zájem dětí o přírodu se vytváří už v raném věku! Takže právě my, učitelky mateřských škol, máme tu největší a zároveň nejsnazší možnost podílet se na vyváření kladného citového vztahu k přírodě u dětí nám svěřených. A jak jinak než právě tím, že jim umožníme kontakt s ní, ať už na vycházkách nebo výletech, při nichž se s ní budeme seznamovat a sbírat „poklady“, které nám nabízí - přírodní materiály, které později budeme spolu zpracovávat (sušením, lisováním, atd.) a pak je budeme používat při hrách nebo tvořivé činnosti.

Protože pozor, vztah k něčemu si vypěstujeme pouze přímým kontaktem! Je něco úplně jiného učit děti o přírodě na obrázcích (třeba o květinách) a vzít je ven na zahradu - a nechat je zasadit semínko, starat se o něj, zalévat ho a čekat, až vyroste - tam právě se vyvíjí ten vztah k přírodě. Co si dítě nevyzkouší všemi pěti smysly, to zdaleka nemá takový efekt.

3. Rozvoj znalostí o přírodě a životním prostředí prostřednictvím využívání přírodních materiálů

„Naším zájmem je prvotní poskytování dostatečného množství přímých plnohodnotných kontaktů s přírodním děním. Jen na pořádně bytelném základě vlastních prožitků a zkušeností se mohou později rozvíjet další pokud možno málo deformované reálné poznatky získávané už jen řečí, písmem, obrazy.“
(Strejčková, 1998, str. 20-21) [1]

Existuje mnoho důkazů, že zájem o životní prostředí je založen na lásce k přírodě, která je rozvíjena jen autonomním a nezprostředkovaným kontaktem s ní. Takže nejen samotné používání přírodních materiálů k tvoření v mateřské škole, ale především to, že tyto materiály musíme nejprve získat - podniknout pro ně cestu, vyhledat je v přírodě, sbírat a správně uchovávat, považují za velmi důležité při formování kladného vztahu k přírodě.

Děti se tak učí soustředěně pozorovat přírodu, porozumět jejímu vývoji a přirozeným změnám během střídání ročních období. Na základě těchto konkrétních vjemů v raném věku se u nich může později rozvíjet hlubší pochopení přírodních jevů i jejich uvědomělé hodnocení, závislé na tom, jak se rozvíjí jejich věcný zájem o přírodu a její poznání. Poznání přírodních jevů z vlastní zkušenosti přispívá k prohloubení zájmu o ni a umožňuje dětem lépe chápat provázanost přírody.

Krásné také je, že během výletů můžeme sledovat životní prostředí kolem nás, poznávat rostliny i některá zvířata v jejich přirozeném prostředí, a tím rozvíjet citlivost pro ekologické souvislosti, stejně jako respekt vůči přírodě a životnímu prostředí. A ten, kdo přírodu respektuje, je jistě daleko ochotnější trochu se uskrovnit z důvodu zachování udržitelného rozvoje, přistupuje

šetrněji k problematice čerpání přírodních zdrojů, a například třídění odpadu považuje za samozřejmost.

Kromě toho mi připadá velmi důležité naučit děti, že je možné vytvořit něco jen z darů přírody a své vlastní práce a nebýt závislý pouze na věcech, které se musí kupovat. Vždyť příroda nám k tomu nabízí obrovskou škálu možností, stačí se rozhlédnout.

4. Vztah tvořivosti a klíčových kompetencí

4.1 Tvořivost

Tvořivost (někdy se označuje také výrazem kreativita) byla dlouhou dobu pokládána za zcela mimořádnou schopnost, nebo ještě spíše vloh, která je dána výjimečným jednotlivcům. Řada tvůrčích osobností minulosti však postupně poukazovala na to, že skutečnost je jiná, totiž že tvůrčí řešení závisí do značné míry na shromáždění rozsáhlých zkušeností. Mnoho záleží na vědomostech a dovednostech, zkušenostech, vytrvalosti, sebeovládání a odpovědnosti. Okamžik inspirace či geniálního nápadu bývá často připraven předcházející dlouhou prací.

Tvořivost je soubor vlastností osobnosti, které jsou předpokladem pro tvůrčí činnost, případně pro tvůrčí řešení problémů.

„Je to přirozená vlastnost člověka (různé síly a zaměření), která se projevuje seberealizací individua při vzniku něčeho nového a kterou je nutno rozvíjet, připravovat pro ni prostor a potlačovat bariéry, které se jí staví do cesty.“ (Maňák 1998 str. 74) [2]

Atributy tvořivosti jsou **originalita** (novost), ale současně i **využitelnost** (užitečnost, hodnotnost, akceptovatelnost) nově vzniklého produktu.

Novost a užitečnost v předškolním věku

Novost - dítě v předškolním věku nemá samozřejmě dostatek zkušeností a schopností, aby mohlo vytvořit výrazně originální nový útvar. Pro ně samotné i pro ostatní děti se však jako nový jeví.

Užitečnost - smyslem tvořivé činnosti je hodnoty vytvářet, neničit. U dětí se dá jen stěží hovořit o společenské užitečnosti, užitečnost zde tkví v něčem

jiném. A to v tom, že tvořivá činnost, kterou dítě provádí, ho zpětně ovlivňuje a formuje jeho vlastnosti.

Tvořivost je jednou ze základních psychologických potencialit člověka. Dá se předpokládat, že se s ní rodí každý zdravý jedinec. Míra této schopnosti je, stejně jako jiné psychologické potenciality člověka, dána individuálními dispozicemi jedince, prostředím a výchovou. Proto je třeba tvořivost již od počátku života člověka rozvíjet a napomáhat tak jeho osobnímu rozvoji.

Obzvláště důležité je věnovat se rozvoji tvořivosti právě v mateřské škole, protože období mezi třetím a šestým rokem života dítěte je považováno za nejpříznivější, jakousi kritickou etapu pro tento rozvoj.

Myšlení spojené s kreativitou je často označováno jako **divergentní myšlení** (rozbíhavé), tedy myšlenkový proces vedoucí k velikému počtu nápadů a myšlenek. Opakem myšlení divergentního je myšlení konvergentní, tedy myšlenkový postup směřující k jednomu správnému řešení. Příkladem je výběr jedné správné položky v testu s více možnostmi výběru.

Skutečný tvůrčí proces je ovšem kombinací obou složek myšlení. Divergentní myšlenkový postup se nejprve postará o generování mnoha různých řešení, poté nastupuje myšlení konvergentní, které umožní vybrat z množství nápadů ten nejvhodnější. A právě to je tolik důležité v současné době, tolik přesycené informacemi, kdy jsme nuceni vyrovnávat se se stále novými požadavky.

Tvořivost nám pomáhá zvládat zátěž tím, že podporuje různorodá řešení, a tedy i zvládání náročných životních situací. Zároveň ještě zvyšuje tolik potřebnou sebejistotu.

„Složky divergentního myšlení podle J. P. Guilforda:

- Fluence (plynulost) - plynulost toku nápadů
- Flexibilita (pružnost) - pružnost myšlení
- Originalita (původnost)
- Senzitivita (citlivost) - citlivost na problémy
- Redefinování (nová interpretace) - změna významu či reorganizace informací, použití starých poznatků novým způsobem
- Elaborace (propracování) - schopnost najít, doplnit, vypracovat funkční detaily při řešení problému, jejichž spojením se vytvoří kompletní řešení

Vlastnosti a rysy tvořivé osobnosti:

- vnímání a asociace tvořivé osoby směřují k menší všeobecnosti a typičnosti
- projevuje zájem o formu a eleganci, není svázána přesností a pečlivostí
- je intuitivní a emfatická, psychicky náladová, má zájem o lidské jednání
- je otevřená, vnímavá, nachází zalíbení v nových přístupech
- je esteticky, emocionálně a sociálně senzitivní
- využívá vlastní představivosti a fantazie
- překračuje hranice konvencí a je málo konformní nebo vůbec (nejde s dobou)
- je zvědavá a snadno se nechává inspirovat okolím
- má široké zájmy
- je hravá, často využívá například přirovnávání a srovnávání“ [3]

4.2 Klíčové kompetence

„Klíčové kompetence reprezentují v současném vzdělávání cílovou kategorii, vyjádřenou v podobě výstupů. V kurikulárních dokumentech jsou obecně formulovány jako soubory předpokládaných vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého jedince. Jejich pojetí i obsah vychází z hodnot společností přijímaných a z obecně sdílených představ o tom, které kompetence přispívají ke vzdělávání,

spokojenému a úspěšnému životu člověka a k posilování funkcí občanské společnosti.

Kompetence představují soubory činnostně zaměřených a prakticky využitelných výstupů, které se propojují a doplňují, čímž se postupně stávají složitější, a tím i využitelnější (univerzálněji použitelné). Jejich osvojování je proces dlouhodobý a složitý, který začíná v předškolním vzdělávání, pokračuje v základním a středním vzdělávání a postupně se dotváří v dalším průběhu života.

Proto je snahou, aby klíčové kompetence tvořily neopominutelný základ vzdělávání na všech úrovních a aby k jejich vytváření směřoval a přispíval veškerý vzdělávací obsah i aktivity a činnosti, které ve škole probíhají. Klíčové kompetence tak získávají ústřední pozici v rámcových vzdělávacích programech.

Již v předškolním věku dítěte mohou být vytvářeny *základy klíčových kompetencí*, sice *elementární*, avšak důležité a významné nejen z hlediska přípravy dítěte pro započetí systematického vzdělávání, ale zároveň pro jeho další životní etapy i celoživotní učení. Dobré a dostatečné základy klíčových kompetencí, položené v předškolním věku, mohou být podstatným příslibem dalšího příznivého rozvoje a vzdělávání dítěte, nedostatečné základy naopak brzdou, která dítě na počátku jeho životní a vzdělávací cesty může znevýhodňovat. Proto by předškolní vzdělávání mělo o jejich vytváření cíleně usilovat.

Pro etapu předškolního vzdělávání jsou za *klíčové* považovány tyto *kompetence*:

1. **kompetence k učení**
2. **kompetence k řešení problémů**
3. **kompetence komunikativní**
4. **kompetence sociální a personální**
5. **kompetence činnostní a občanské**

kompetence k učení

dítě ukončující předškolní vzdělávání

- soustředěně pozoruje, zkoumá, objevuje, všímá si souvislostí, experimentuje a užívá při tom jednoduchých pojmů, znaků a symbolů
- získanou zkušenost uplatňuje v praktických situacích a v dalším učení
- má elementární poznatky o světě lidí, kultury, přírody i techniky, který dítě obklopuje, o jeho rozmanitostech a proměnách; orientuje se v řádu a dění v prostředí, ve kterém žije
- klade otázky a hledá na ně odpovědi, aktivně si všímá, co se kolem něho děje; chce porozumět věcem, jevům a dějům, které kolem sebe vidí; poznává, že se může mnohému naučit, raduje se z toho, co samo dokázalo a zvládlo
- učí se nejen spontánně, ale i vědomě, vyvine úsilí, soustředí se na činnost a záměrně si zapamatuje; při zadané práci dokončí, co započalo; dovede postupovat podle instrukcí a pokynů, je schopno dobrat se k výsledkům
- odhaduje své síly, učí se hodnotit svoje osobní pokroky i oceňovat výkony druhých
- pokud se mu dostává uznání a ocenění, učí se s chutí

kompetence k řešení problémů

dítě ukončující předškolní vzdělávání

- všímá si dění i problémů v bezprostředním okolí; přirozenou motivací k řešení dalších problémů a situací je pro něj pozitivní odezva na aktivní zájem
- řeší problémy, na které stačí; známé a opakující se situace se snaží řešit samostatně (na základě nápodoby či opakování), náročnější s oporou a pomocí dospělého
- problémy řeší na základě bezprostřední zkušenosti; postupuje cestou pokusu a omylu, zkouší, experimentuje; spontánně vymýšlí nová řešení problémů a situací; hledá různé možnosti a varianty (má vlastní, originální nápady); využívá při tom dosavadní zkušeností, fantazii a představivost
- při řešení myšlenkových i praktických problémů užívá logických, matematických i empirických postupů; pochopí jednoduché algoritmy řešení různých úloh a situací a využívá je v dalších situacích
- zpřesňuje si početní představy, užívá číselných a matematických pojmů, vnímá elementární matematické souvislosti
- rozlišuje řešení, která jsou funkční (vedoucí k cíli), a řešení, která funkční nejsou; dokáže mezi nimi volit
- chápe, že vyhýbat se řešení problémů nevede k cíli, ale že jejich včasné a uvážlivé řešení je naopak výhodou; uvědomuje si, že svou aktivitou a iniciativou může situaci ovlivnit
- nebojí se chybovat, pokud nachází pozitivní ocenění nejen za úspěch, ale také za snahu

komunikativní kompetence

dítě ukončující předškolní vzdělávání

- ovládá řeč, hovoří ve vhodně formulovaných větách, samostatně vyjadřuje své myšlenky, sdělení, otázky i odpovědi, rozumí slyšenému, slovně reaguje a vede smysluplný dialog

- dokáže se vyjadřovat a sdělovat své prožitky, pocity a nálady různými prostředky (řečovými, výtvarnými, hudebními, dramatickými apod.)
- domlouvá se gesty i slovy, rozlišuje některé symboly, rozumí jejich významu i funkci
- v běžných situacích komunikuje bez zábran a ostychu s dětmi i s dospělými; chápe, že být komunikativní, vstřícné, iniciativní a aktivní je výhodou
- ovládá dovednosti předcházející čtení a psaní
- průběžně rozšiřuje svou slovní zásobu a aktivně ji používá k dokonalejší komunikaci s okolím
- dovede využít informativní a komunikativní prostředky, se kterými se běžně setkává (knížky, encyklopedie, počítač, audiovizuální technika, telefon atp.)
- ví, že lidé se dorozumívají i jinými jazyky a že je možno se jim učit; má vytvořeny elementární předpoklady k učení se cizímu jazyku

sociální a personální kompetence

dítě ukončující předškolní vzdělávání

- samostatně rozhoduje o svých činnostech; umí si vytvořit svůj názor a vyjádřit jej
- uvědomuje si, že za sebe i své jednání odpovídá a nese důsledky
- dětským způsobem projevuje citlivost a ohleduplnost k druhým, pomoc slabším, rozpozná nevhodné chování; vnímá nespravedlnost, ubližování, agresivitu a lhostejnost
- ve skupině se dokáže prosadit, ale i podřít, při společných činnostech se domlouvá a spolupracuje; v běžných situacích uplatňuje základní společenské návyky a pravidla společenského styku; je schopné respektovat druhé, vyjednávat, přijímat a uzavírat kompromisy
- napodobuje modely prosociálního chování a mezilidských vztahů, které nachází ve svém okolí

- spolupodílí se na společných rozhodnutích; přijímá vyjasněné a zdůvodněné povinnosti; dodržuje dohodnutá a pochopená pravidla a přizpůsobí se jim
- při setkání s neznámými lidmi či v neznámých situacích se chová obezřetně; nevhodné chování i komunikaci, která je mu nepříjemná, umí odmítnout
- je schopno chápat, že lidé se různí, a umí být tolerantní k jejich odlišnostem a jedinečností
- chápe, že nespravedlnost, ubližování, ponižování, lhostejnost, agresivita a násilí se nevyplácí a že vzniklé konflikty je lépe řešit dohodou; dokáže se bránit projevům násilí jiného dítěte, ponižování a ubližování

činnosti a občanské kompetence

dítě ukončující předškolní vzdělávání

- svoje činnosti a hry se učí plánovat, organizovat, řídit a vyhodnocovat
- dokáže rozpoznat a využívat vlastní silné stránky, poznávat svoje slabé stránky
- odhaduje rizika svých nápadů, jde za svým záměrem, ale také dokáže měnit cesty a přizpůsobovat se daným okolnostem
- chápe, že se může o tom, co udělá, rozhodovat svobodně, ale že za svá rozhodnutí také odpovídá
- má smysl pro povinnost ve hře, práci i učení; k úkolům a povinnostem přistupuje odpovědně; váží si práce i úsilí druhých
- zajímá se o druhé i o to, co se kolem děje; je otevřený aktuálnímu dění
- chápe, že zájem o to, co se kolem děje, činnost, pracovitost a podnikavost jsou přínosem a že naopak lhostejnost, nevšímavost, pohodlnost a nízká aktivita mají svoje nepříznivé důsledky
- má základní dětskou představu o tom, co je v souladu se základními lidskými hodnotami a normami i co je s nimi v rozporu, a snaží se podle toho chovat

- spoluvytváří pravidla společného soužití mezi vrstevníky, rozumí jejich smyslu a chápe potřebu je zachovávat
- uvědomuje si svá práva i práva druhých, učí se je hájit a respektovat; chápe, že všichni lidé mají stejnou hodnotu
- ví, že není jedno, v jakém prostředí žije, uvědomuje si, že se svým chováním na něm podílí a že je může ovlivnit
- dbá na osobní zdraví a bezpečí svoje i druhých, chová se odpovědně s ohledem na zdravé a bezpečné okolní prostředí (přírodní i společenské)

Úroveň kompetencí, obecně dosažitelná předškolním dítětem, vyjadřuje očekávaný *vzdělávací přínos předškolního vzdělávání*, tedy to, čím může mateřská škola přispět k výbavě dítěte pro celoživotní učení dříve, než dítě zahájí povinné školní vzdělávání. Soubor klíčových kompetencí je ve svém celku ideálem, k němuž většina dětí nedospěje a dospět nemůže. To ani není smyslem jejich formulování. Soubor klíčových kompetencí nabízí pedagogům poměrně jasnou představu, kam směřovat, oč usilovat. Slouží především *k vymezení odpovídajícího vzdělávacího obsahu jako prostředku k jejich vytváření* (na úrovni rámcové, popř. i školní).“ (RVP PV, 2004, str. 9 - 12) [4]

4.3 Vztah tvořivosti a klíčových kompetencí

Důležitost tvořivosti, chápané jako kontinuální seberozvíjení osobnosti, spojené s překračováním dosavadních hranic vlastních možností, prostupuje celým procesem předškolního vzdělávání.

Požadavek výchovy k tvořivosti prostupuje všemi klíčovými kompetencemi.

Je ovšem nutné si uvědomit, že při tvoření dětí předškolního věku je daleko důležitější samotný proces tvoření než konečný výsledek. Mohlo by se to zdát samozřejmé, ale z vlastní zkušenosti vím, že většina neodborné veřejnosti, ale i pedagogů to dosud nechápe.

5. Má osobní zkušenost s vesnickými a městskými mateřskými školami (jejich odlišné možnosti empirického poznávání přírody)

Vzhledem k tomu, že jsem měla možnost pracovat nebo působit jako praktikantka v různých typech školek - od jednotřídky v malé vesničce v pohraničí obklopené zalesněnými kopci, přes maloměstskou dvojtřídní školku až po obrovský komplex pro dvě stě dětí uprostřed velkoměstského panelového sídliště - mám tak trochu možnost srovnání, jaké jsou možnosti přístupu ke zdrojům přírodních materiálů a dalším činnostem s nimi v městských a vesnických školkách a z toho pramenící rozdíly ve vztahu k životnímu prostředí. Samozřejmě vždy záleží na „zapálenosti“ učitelky. Já budu ve své práci vycházet z toho, že učitelka je ekologicky smýšlející jako já a chce děti vést ke kladnému vztahu k přírodě.

Nejlepší to samozřejmě bylo ve vesnické školce v pohraničí, obklopené přírodou, kde jsme mohli s dětmi podnikat prakticky každý den, pouze v závislosti na počasí, výlety do okolí. Mohli jsme pozorovat rozmanitost přírody v biotopech lesa, louky, u potůčku, kolem pole... A podle potřeby sbírat její dary a dále je využívat, a tím současně zcela přirozeně prožívat změny v přírodě během střídání ročních období. Na zahrádce jsme měli záhonky, kde jsme s dětmi pěstovali hrášek, cibuloviny (velmi oblíbené pro jejich sázení) i některé trvalky. Děti byly přirozeně obeznámeny s přírodou a příčinami i vztahy v ní i s tím, jak ji člověk může obhospodařovat.

V maloměstské dvoutřídní školce to bylo již obtížnější. Byla situována uvnitř města a dostat se s dětmi do parku, který i tak nebyl nijak druhově bohatý, ale kde by jediné bylo možné sbírat s dětmi například kaštiny, bylo prakticky nemožné. To proto, že s více než dvaceti dětmi nesmí učitelka sama

opustit prostor školní zahrady a nebyl nikdo, kdo by šel s námi (pracovní doba nás učitelek se téměř nepřekrývala). Pokud jsem tedy chtěla pracovat s přírodninami, musela jsem je dětem sbírat sama po práci. Tím ovšem byly o mnohé zážitky ochuzeny. Zahradu jsme měli ale pěknou, dokonce jsme na ní mohli pozorovat ptáčky (měli tam budky) a sbírat listy a jablíčka. Vztah k přírodě zde tak ještě bylo možné podněcovat, i když už zdaleka ne tak přirozeně jako na vesnici.

Úplný šok jsem ale zažila ve velké sídlištní školce. Zahrada byla využívána pouze jednoúčelově - jako hřiště. A přírodní materiály tam měli nahrazeny jejich prefabrikovanými napodobeninami. Listy a květy vyražené ze sisalu a filce, umělé plody stromů a Bůh ví, co ještě. Na první pohled to vypadalo líbivě, ale za chvíli mi došlo, že tady už dochází k úplnému odcizení dětí a opravdové přírody. Vždyť nelze nahradit opravdové plody nebo listy umělými a cestou neztratit to všechno, co je na nich zajímavé. Filcový lístek nešustí, nevoní, barvy na něm přirozeně nepřechází jedna v druhou (jak si s ním podzim hrál), nemusíme s ním zacházet opatrně - aby se neroztrhal nebo nezlomil (pokud je třeba vylišovaný). A to, že paní učitelce přijdou v poštovním balíku a vysype je ze sáčku na stůl, není žádným okouzlujícím zážitkem.

Jistěže by bylo možné udělat si s dětmi výlet do parku, které bývají ve velkých městech krásné, osázené zajímavými, často i netradičními druhy stromů. Bylo by to sice náročné a možné jen několikrát do roka, ale stálo by to za to. Objednat si umělé napodobeniny přírodnin bývá ale bohužel o moc jednodušší...

Nedivím se, že děti ve velkých městských školkách jsou často neklidné, nesoustředěné a chybí jim cit pro přírodu. Pomocí filcových lístků ho v nich jen těžko probudíme.

6. Druhy přírodních materiálů vhodných pro tvořivou činnost, jejich příprava a uchovávání

6.1 Druhy přírodních materiálů vhodných pro tvořivou činnost

Myslím, že pro tvořivou činnost jsou vhodné prakticky všechny druhy přírodních materiálů, pokud odpovídají bezpečnostním a hygienickým požadavkům.

Příroda nám poskytuje nepřeberné množství materiálů, ze kterých můžeme vyrábět téměř cokoli, máme-li dostatečně velkou fantazii. A tu děti přece mají. Stačí se jen pořádně dívat a skoro na každém kroku můžeme nalézt něco, co se nám hodí ke hraní či vyrábění. Ostatně lidské děti takto postupovaly tisíce let, takže máme na co navazovat.

Přírodní materiály, které lze volně nalézt u nás v přírodě nebo na zahradě, popřípadě je používat k tvoření po vhodném opracování.

Pro větší přehlednost si je rozdělíme na materiály rostlinného a živočišného původu a ostatní materiály.

Přírodní materiály rostlinného původu

Dřevo – je přímo úžasným materiálem – pro svou dobrou dostupnost a skvělou využitelnost provází lidstvo už odnepaměti. Práce s ním je příjemná a podnětná. Celkem dobře se opracovává, je příjemné na dotek - nestudí, může být hlad'ounek nebo různě strukturované až k hrubé struktuře kůry a krásně voní (čímž nám opět může evokovat krásné chvíle strávené v přírodě, nebo později chvíle strávené spolu). Využijeme vše - různé větve, větvičky, proutky a klacíky, samorosty, samotnou kůru stromů nebo opracované špalíky, prkénka (odřezky prken) či hobliny a piliny.

Listy různých stromů a keřů – využíváme hlavně na podzim, kdy mají nádherné barvy.

Jehličí – dá se využít nejen jeho zajímavý tvar, ale i krásná vůně.

Mechy a lišejníky

Plody stromů a keřů

- šišky, bukvice, kaštany (i ježaté slupky), *žaludy, nažky javoru*

- *jeřabiny, šípky, černý bez* (i květy), *trnky, jalovce*

- *plody ovocných stromů (jablka, švestky, hrušky), různé ořechy*

Polní plodiny – *různé druhy obilí* (semena, sláma i klasy), *makovice, kukuřice* (palice i šustí), *slunečnice, brambory*

Všechny druhy bylin – mohou být zajímavé pro krásný květ, zajímavý list, zvláštní vůni, chuť, léčivou schopnost, neobvyklou pevnost (rákos), využitelnost barevných pigmentů a pro mnoho dalších vlastností.

Semena všeho druhu – *fazole, hrách, čočka, kukuřice, slunečnice, proso*, ale i *drobná semínka rostlin a trav*.

Tykve a dýně – různých barev, od malinkých po obří, vždy jsou krásně dekorativní.

Zelenina – je vhodná na jedlé výrobky.

Ostatní přírodní materiály

Kameny – které mohou mít krásné tvary a zajímavé barvy a **oblázky**, které jsou tak krásně hladoučké.

Písek, hlína – které jsou tak snadno dostupné a přitom, hlavně ve spojení s vodou, dokážou udělat tolik radosti a poskytnout dětem spoustu prostoru pro fantazii.

Sníh – ten si sice s sebou do třídy přineseme jen těžko, a pokud ano, moc dlouho nám nevydrží, venku se s ním ale dají dělat věci!

Přírodní materiály živočišného původu

Hlemýždí ulity, skořápky vajíček – ty je nutné dobře vyčistit.

Ne všechny přírodní materiály vhodné k tvoření je možné v přírodě přímo sbírat, ale získávají se jinak. Jejich používáním opět získáváme mnoho možností, jak dětem přiblížit o nich tolik potřebné znalosti.

Přírodní motouzy – nejčastěji se vyrábějí ze sisalu, juty, lnu, bavlny nebo kombinací lnu a konopí, a dokonce i z vláken kokosových ořechů.

Ovčí rouno – které je tak měkounké a neobvyklé a díky tomu jsou jakékoli výrobky z něj pro děti (a nejen pro ně) velmi zajímavé.

Včelí vosk – který tak nádherně voní a po ohřátí změny konzistenci – změkne a dá se tvarovat.

Skořápky slepičích vajec (ne všechny městské děti vědí, odkud se vejce berou).

Rybí šupiny

Některé přírodní materiály se u nás ve volné přírodě nevyskytují, protože tu pro ně nemáme vhodné klimatické podmínky nebo zeměpisnou polohu. Práce s nimi nám dává skvělou příležitost seznámit děti se zeměmi, odkud pocházejí.

Korek – ten u nás lze koupit, ale už opracovaný.

Různá koření – mletá i vcelku.

Čaj – lístky zeleného či černého.

Zrnková káva

Lastury a skořápky mušlí

Zvláštní dírkované kamínky z moře (v naší přírodě se nenacházející).

6.2 Příprava a uchovávání přírodnin

Práce s přírodninami je úžasná, je při ní ovšem nutno dodržovat určité zásady. Mně samotné se mnohokrát něco nepovedlo, když jsem s prací s přírodními materiály začínala. Někdy jsem příliš otálela a plody či rostliny, které jsem chtěla sbírat, uvadly či oschly, jindy kvůli nesprávnému zpracování či uskladnění zplesnivěly nebo se různě pokroutily.

Je tedy třeba vždy počítat s tím, že příroda je živá, mění a vyvíjí se velmi rychle. Hlavní tajemství úspěchu tedy spočívá ve správném načasování a dobré přípravě, nutné jsou ovšem i určité znalosti.

Například jeřabiny musíme vždy trhat před příchodem prvních mrazíků, jinak už je nikdy neusušíme. Jsou-li přešlé mrazem, zesklivatí, změknou a během sušení shnijí.

Polní plodiny jako obilí nebo makovice je také nutné natrhat velmi záhy, hned při prvních známkách zralosti. Jinak se na nich vlivem deště, kterému se na poli neubráníme, začnou tvořit nevzhledné šedivé skvrny. Čím jsou rostliny starší, tím je to horší.

Přírodniny – ať už květiny, větvičky, klacíky, obilí či plody, ale třeba i šnečí ulity, sbíráme nejlépe do proutěných košíků. Jsou také z přírodního materiálu, jsou vzdušné a obsah se v nich nepomačká tak snadno jako v tašce. Navíc se věci v nich dají dobře prohlížet (a pyšně ukazovat při návratu z procházky). Na pevné, neživé přírodniny, jako jsou kameny, samozřejmě tak opatrní být nemusíme.

Rostliny, které chceme sušit, musíme také sklízet za sucha. Nejlépe když uschne ranní rosa. Před sušením odstraníme spodní nepotřebné listy, protože ty obsahují hodně vody, neschnou tak rychle jako květy a zbytečně by nám sušení prodlužovaly.

Po návratu do školky je vždy nutné ihned věci roztřídit a správně uložit, dát sušit, lisovat nebo jinak předpřipravit.

Metody sušení

Nejjednodušší, nejstarší a zároveň nejpřirozenější způsob, který vyhovuje téměř všem rostlinám, je sušení na vzduchu. Postupujeme tak, že rostliny zavěšíme v menších svazcích (asi tak po šesti kusech), aby pořádně proschly (květy dolů) na teplém, vzdušném a bezprašném, tmavém místě (bez přístupu přímého světla) – třeba v dřevěné chatce na zahrádce. Je ovšem třeba dávat pozor na rozpadávání svazků po usušení stonků. Z tohoto důvodu je praktické svazkovat pomocí gumiček, které jsou schopny reagovat na změny objemu stonků. Svazky by také neměly být příliš utažené, neboť to může zavinit horší vysychání v místě úvazku nebo pokroucení stonků. Obilná stébla a trávy by se měly sušit naplocho rozložené na savém papíru. Doba sušení se u různých rostlin liší, obvykle se však pohybuje mezi 7 až 14 dny.

Dále je možné rostliny preparovat glycerínem nebo sušit pomocí hygroskopických (vysušujících) látek. Tyto látky pohlcují a zadržují vodu, a tím vysušují materiály, které jsou s nimi v kontaktu. V současnosti se k tomuto používá především silikagel. Já bych s ohledem na ekologický akcent své práce tento způsob dále nerozváděla a věnovala se pouze sušení na vzduchu.

Rostliny dále můžeme uchovávat lisováním. Tato metoda je velmi snadná a dostupná. Kromě jiného takto můžeme zpracovávat ty rostliny, které běžným sušením neudrží tvar. Často se také využívá k uchovávání listů.

Postupujeme tak, rostliny rozložíme mezi savý papír. Je velmi důležité pokládat vedle sebe rostliny stejné tloušťky. Je totiž nutné, aby se každá jejich část dostala do kontaktu se savým papírem. Dále musíme zajistit dostatečně silný tlak, a to například za pomoci silné knihy (nebo raději více knih). Musíme také počítat s tím, že vylisované květy a listy bývají velmi křehké.

Vhodné k lisování jsou například protěž, petrklíče, ladoňka, sněženka, dlužicha, pomněnka, gypsophila (nevěstin závoj), mombrécie. Dužnaté květy se nelisují tak snadno a plnokvěté nevypadají po vylisování příliš pěkně, protože jsou objemné a korunní plátky v květu se dost překrývají. Naopak trubkovité květy mohou po vylisování působit velmi hezky, např. narcis nebo hořec.

Květiny můžeme před sušením také barvit, a to tak, že je umístíme do skleničky s vodou, kterou jsme předtím obarvili nejlépe potravinovými barvami.

Šišky je dobré sušit nejlépe na přímém vzduchu nebo v košíku za pokojové teploty, dokud nezmizí vlhkost mezi šupinami.

Pokud si přineseme kaštiny nebo žaludy, je nutné je rozložit do prodyšné nádoby v jedné vrstvě, co nejbližší ke zdroji tepla, aby nezplesnivěly.

Mech a lišejník sušíme také v jedné vrstvě na zmačkaném novinovém papíru.

Kukuřičné šustí otrháme, narovnáme a opatrně rozložíme.

Důkladně usušené přírodniny můžeme skladovat - nejlépe v papírové krabici na suchém místě.

Mou zkušeností ovšem je, že je dobré přírodní materiály využívat v jejich aktuálním ročním období (samozřejmě s výjimkou těch, z nichž vyrábíme vánoční ozdoby, nebo jsme si je nasušili, abychom si s nimi mohli hrát a pracovat i v zimě). Děti to mnohem více vtáhne do děje.

7. Možné využití přírodních materiálů

Přemýšlela jsem, podle jakého klíče bych nápady nejlépe seřadila, a nakonec jsem se rozhodla, že nejlepší to bude podle použitého materiálu. Samozřejmě někdy můžeme použít více různých druhů materiálu, pak jsem upřednostnila ten základní.

Pro větší přehlednost si je opět rozdělíme na materiály rostlinného původu, živočišného původu a ostatní materiály.

7.1 Přírodní materiály rostlinného původu

Dřevo

- ***Různé větve*** - jsou využitelné naprosto celoročně. I v zimě si necháváme ve váze rašit tzv. Barborky, v předjaří pak převážně zlatý děšť a vrbu jívu, můžeme ale využít i mnoho dalších a díky tomu pozorovat, jak se pupeny zvětšují, co je v nich ukryto, i to, že pupeny každého stromu jsou jiné – mají jinou barvu i tvar.

Dále nám větve celoročně slouží jako základ dekorace, a to jak čerstvé, tak suché. Na jaře je dáváme do vázy a připevňujeme k nim barvené výfuky vajec, navazujeme na ně barevné mašličky nebo k nim přiděláváme hnízdečka ze suché trávy a slámy, na podzim pak různá strašidýlka z kukuřičného šustí a panáčky z žaludů a listů a v zimě třeba ptáčky. Borové či smrkové větve nám pak krásně poslouží při přípravě vánoční výzdoby.

- ***Klacíky*** - ty jsou fenoménem samy o sobě. Kdo kdy viděl dítě, které by nechalo klacík bez povšimnutí. Dá se toho s nimi tvořit tolik. Už jen to, že se s nimi dá „kreslit“ do písku nebo hlíny. Dají se z nich stavět ohrádky a později i cesty, indiánské teepee a za pomoci listů a mechu domy i celé vesnice.

Krásný květináč z klacíků: Potřebujeme přibližně rovné klacíky, nůžky na větvě, šikovnou krabičku nahoře bez víčka (pro každé dítě jednu), lepidlo Herkules.

Nastříháme dětem klacíky na požadovanou délku a děti jimi opatrně oblepí krabičku ze stran. Pak mohou přilepit i jiné přírodniny. Vypadá to velmi efektně.

- **Samorosty** – tedy různé zvláště pokroucené suché větve, kořeny, pařízky a zbytky kmenů, jsou krásné samy o sobě. Kouzlo je v tom je nalézt – vidět, co z nich bude, až je malinko opracujeme – odstraníme přebytečné části, očistíme, případně odstraníme kůru. Takový pěkný samorost se může stát opravdovou ozdobou našeho přírodního koutku.

Samotná **kůra stromů** se dá také velmi dobře použít – že se z ní dají vyrábět různé lodičky, se ví už od nepaměti. My ji ovšem můžeme používat ke frotáži, a tím potažmo k poznávání různých struktur.

Frotáž kůry: Potřebujeme místo, př. park či lesík, kde se vyskytují různé druhy stromů, voskovky, papíry a buď uhly, rudky nebo i měkké obyčejné tužky – dle vlastního uvážení. Děti si nejdříve pořádně osahají všechny stromy (nejlépe různých druhů). Pak se k nim ve skupinkách rozestaví, položí papír na kmen stromu a opatrně po něm přejíždějí voskovkou (tužkou, uhlem, rudkou), struktura kůry se „obtiskne“ na papír. Papíry pak pomícháme. Následně si děti nějaký papír „vylosují“ a snaží se určit, na kterém kmeni stromu byl otisk vytvořen.

Pokud frotáž provádíme voskovkami, můžeme k nim ještě přidat temperový otisk listu (téhož stromu) a vznikne nám zajímavý herbář.

- **Prkénka** (odřezky prken) – používáme nejčastěji jako podložku pod různé dekorativní předměty, př. svícínky, mozaiky, ale třeba i jako komponenty k „výstavbě“ domečků v naší zahradní vesničce.

- **Špalíky** – i s nimi si děti hrály už odnepaměti. A stejně jako tehdy ony, tak i dnes my z nich nejčastěji vytváříme různé panáčky nebo jejich hlavy. Můžeme pak s dětmi hádat, z jakého byly stromu, a vymýšlet jim jména a příhody, které zažily...

- **Hobliny a piliny**

Velikonoční zajíčci: Potřebujeme čtvrtku, lepidlo Herkules, špejli, hobliny.

Na čtvrtku podle předlohy obkreslíme zajíčky a vystříhneme je. Nalepíme je na špejli a celé potřeme lepidlem – pak je obalíme v hoblinách, které se nám na ně nalepí a máme krásné „chlupaté“ zajíčky, které můžeme zapíchnout do obilíčka.

Listy různých stromů a keřů – využíváme hlavně na podzim, kdy mají nádherné barvy a obsahují méně vody. Můžeme je samozřejmě otiskovat. Můžeme z nich dělat girlandy (třeba prokládané kaštany) či věnce. Můžeme z nich opět udělat nádhernou frotáž (obzvlášť pokud použijeme více druhů listů a více barev voskovek), nalepováním z nich vytvořit různé panáčky a zvířátka, nebo klidně použijeme jen jeden list, který nalepíme na čtvrtku, a děti budou mít za úkol domalovat skřítku.

Pokud máme možnost docházet s dětmi do keramické dílny, je krásné udělat si **mističku ve tvaru listu**. Hlínu rozválíme, pak na ní přiložíme list (nejlépe javorový) a přitlačíme, aby se nám obtiskly žilky, následně list obřízneme (abychom získali jeho tvar), pak ho odstraníme a okraje nadzdvihujeme – aby nám vznikla mistička. Je velmi krásná.

Skeletování listů: Potřebujeme vylisované listy, ručník, kartáč na šaty. Vylisované listy podložíme ručníkem a opatrně vyklepeme kartáčem na šaty. Můžeme je použít k další dekoraci nebo je nalepit na čtvrtku, či jimi za pomoci temperových barev tiskat.

Listový patchwork: Potřebujeme čerstvé různobarevné větší listy, nůžky, lepidlo, čtvrtku, tenký fix, šablonku ve tvaru čtverečku 5x5cm. Z různobarevných listů podle šablonky vystříháme čtverečky, ty pěkně vedle sebe nalepíme na čtvrtku, až vytvoří jednolitou, různobarevnou plochu. (Jistě, že by bylo lepší je předem vylisovat, aby byly rovnější, ale s tím by se dětem mnohem hůře pracovalo.)

Nepokoj z listů: Potřebujeme různé listy, bavlnky, hezkou větev (mohou na ní ještě být žaludy apod.). Listy opatrně přivážeme pomocí bavlnek k ozdobné větvi. Nejlépe to celé vynikne, pokud je větev zavěšena od stropu.

Věnec z listů: Potřebujeme spoustu větších listů, nejlépe z javoru, bavlnky a jehly, dvě větvičky obalené mechem ve správné velikosti. Je to kolektivní činnost. Listy navlékáme na bavlnky tak, že každým listem prochází dvě bavlnky vzdálené od sebe asi 4 cm. Když máme navlečený asi jeden metr, bavlnky svážeme a vytvarujeme věnec. K tomu nám pomohou právě i rozporky – větvičky obalené mechem, které můžeme nakonec ještě dozdobit žaludy.

Jehličí – dá se využít nejen jeho zajímavý tvar, díky němuž se výborně hodí na ježčí bodlinky, ale i krásná vůně, kvůli které je dobré ho přidat např. do ručně vyráběného (recyklovaného) papíru - který krásně ovoní, a navíc kousky jehličí v něm dělají zajímavou strukturu.

Ježek v listí: Potřebujeme jehličí z borovice, barevné listy (nevylišované), šablonu ježčího tělíčka, hnědý fix, lepidlo Herkules, čtvrtku nebo vlnitou

lepenku formátu A4. Na čtvrtku fixem obkreslíme tělíčko ježka a domalujeme očička a čumáček. Na tělíčko nalepíme borové jehličí a kolem ježečka nalepíme listy různých barev.

Vánoční hvězdičky: Potřebujeme menší větvičky, nejlépe jedlové, kartónové hvězdičky (vystřižené podle předlohy), zelenou bavlnku nebo slabý, nejlépe zlatý drát. Drobné větvičky vhodně rozmístíme na hvězdičkové podložky a podle potřeby převazujeme bavlnkou či drátkem. Nakonec dozdobíme třeba sušeným ovocem a červenou stužkou.

Mechy a lišejníky – můžeme je použít jako základ pro různou přírodní výzdobu (třeba pro věnec), jsou samy o sobě tak krásné, že už pak stačí jen malinko přizdobit a dekorace je dokonalá. Musíme je ale sbírat s rozmyslem a jen tam, kde je jich dostatek.

Mechárium: Potřebujeme akvárium nebo velkou lahev, sklo na jejich uzavření, různé druhy mechů, trochu lesní zeminy, vodu. Do akvária nasypeme zeminu a naklademe mech podle fantazie, můžeme tam třeba zasadit i kapradinu, a uzavřeme sklem. Postavíme ho mimo přímý dosah slunečních paprsků a nesmíme zapomenout ho často rosit. Díky tomu můžeme mít ve školce vlastní malý les.

Plody stromů a keřů

– ***Šišky, bukvice, kaštany (i ježaté slupky), žaludy, nažky javoru*** – se nám výborně hodí při výrobě různých panáčků – podzimních skřítků, zvířátek, ale klidně třeba i letadla či autíčka (jak je krásně popsáno v pohádkové knížce Tereška a kaštanový skřítek od Heleny Brožíkové), protože fantazie dětí nezná hranic, a vzhledem k tomu, že k tomu původně vůbec nebyly určeny, není jejich využití ničím limitováno. Vždyť stačí spojit dvě šišky, přidělat jim očička a máme krásnou sovu!

Nebo je možno je jen tak nasušit, dát do velkého koše a nechat dětem na hraní na zimu jako takovou přírodní stavebnici. Je až neuvěřitelné, co všechno z toho dokážou vymyslet.

Bukvicový stromek: Potřebujeme bukvice, klacík asi 1,5 cm silný, kameninový květináč, kamínky, polystyrenovou kouli, lepidlo Herkules.

Na klacík napícháme polystyrenovou kouli. Do ní napícháme bukvice těsně vedle sebe, až vypadá jako koruna stromu (pro jistotu je předem vždy potřeme lepidlem, aby nám v kouli dobře držely a nevypadávaly). Klacík (kmen stromku) pak postavíme do květináče a zasypeme kamínky – aby pevně držel. Můžeme dozdobit mašličkou, kterou přivážeme na kmínek těsně pod korunou.

- *Jeřabiny, šípky, černý bez, trnky, jalovce* – používáme je většinou navlečené a usušené - na nitky jako přírodní korálky a girlandy nebo na drátky. To se pak dají krásně tvarovat a mohou z nich být třeba vánoční ozdoby.

Velmi prostě a přitom nádherně působí větvička se šípkami ve váze s borovými větvemi na vánočně vyzdobeném stole či přidaná mezi jmelí.

Můžeme je také, stejně jako jehličí nebo okvětní lístky květin, přidat do papírové hmoty při ruční výrobě papíru. Papír pak vypadá zvláště a voní.

- *Plody ovocných stromů (jablka, švestky, hrušky)* – využíváme buď rovnou, třeba tak, že z nich zapícháním krátkých špejlí vyrobíme třeba ježečky (s očima z hřebíčku), nebo je můžeme rozkrojit a za pomoci temperových barev použít jako tiskátko. Nejčastěji je ale před dalším použitím sušíme.

Já osobně upřednostňuji sušení v elektrické sušičce, protože výsledek je zaručen, a navíc to nádherně a intenzivně voní. Pak je můžeme použít jako součást různých dekorací, nejčastěji vánočních, nebo přivázané na ozdobné nitce rovnou jako samostatné vánoční ozdoby (tak jako naši předkové), které jsou navíc jedlé, velmi chutné a zdravé.

- **Ořechy** - využíváme většinou pěkně rozpůlené skořápky vlašských ořechů. Z těch přilepením nožiček či oušek z filce či tvrdého papíru vyrábíme různá zvířátka jako želvičky či myšky. Nebo do nich můžeme vlepit červenou stužku a máme z nich vánoční ozdoby. (Můžeme je předtím ještě natřít zlatou akrylovou barvou - to je velmi efektní). Můžeme je ale také s dětmi obtiskávat (hezké je opět zlatou barvou) na vánoční přáníčka – připomínají srdíčko.

Polní plodiny

- **Kukuřice (palice i šustí)** - je opravdu multifunkční přírodní materiál. Natrhané mladé palice s vyčuhujícími vlásky se za pomoci zbytků látek a špendlíků s velkými barevnými hlavičkami rázem promění ve víly. Postavičkami z kukuřičného šustí se už po generace zdobí naše domovy. A protože pro nás by postavičky byly příliš obtížné, vyrobíme si třeba strašidýlka.

Strašidylka z kukuřičného šustí: Potřebujeme čerstvé kukuřičné šustí, vatu, bavlnky. Z vaty si uděláme kuličku, kterou položíme doprostřed listu kukuřice, ten pak opatrně přeložíme a kuličku opatrně zdrhneme „pod krkem“, pak křížem položíme na další list. Jednu kuličku „zabalíme“ asi do čtyř listů. Pak pořádně převážeme krk bavlnkou, vyčnívající zbytky listů roztrhneme napůl a načechráme. Krásná strašidylka můžeme vázat na větvičky kroucené vrby nebo svazovat za sebou a věšet jako girlandu.

- **Brambory** – používáme nejčastěji jako tiskátka, ať už jen prostě rozkrojená či různých tvarů, které získáme, pokud do rozkrojené brambory zamáčkne vykrajovátko na těsto a obřízneme ho nožikem.

- **Makovice** – pro ladný tvar používáme jako krásnou dekoraci. Mohou z ní být rybky, ptáčci, nebo z rozpůlených zvonečky či různé mističky a poháry na aranžování drobných sušených kvítků. Pokud dáme dětem zbytky látek, rychle se může proměnit v hlavičku panenky. Nesmíme zapomenout na to, že sama od sebe je přírodním chřestidlem a že mák ukrytý uvnitř je opravdu tajemným lákadlem.

- **Různé druhy obilí** – ke tvoření používáme nejčastěji slámu – z vyžehlené můžeme za pomoci nůžek a lepidla na tmavou čtvrtku vytvářet nádherné obrázky. Ze sebraných klasů si můžeme s dětmi vyzkoušet, jak dříve lidé získávali mouku na chléb.

- **Slunečnice** - můžeme použít jako přírodní krmítko. Na podzim si ji uskladníme třeba ve dřevěné chatce na zahradě a v zimě ji pak opatrně připevníme někam, kde na ni dobře uvidíme. A máme přírodní krmítko.

Tykve a dýně – z nich vyrábíme především vydlabáním a vyřezáním všem známé hlavy strašidel a bubáků, můžou ale posloužit i jako základ k chřestidlům nebo samozřejmě jako krásná podzimní dekorace.

Semena – jsou sama o sobě úžasná, většinou velmi příjemná na dotek, když nám ve větším množství jakoby „protékají“ mezi prsty, mají mnoho různých barev a tvarů, chrastí a šustí, když je sypeme, některá voní a dá se toho z nich dělat opravdu mnoho.

Například **mozaika**, na kterou potřebujeme různá semena dle zhotovovaného motivu (např. na slunečnici jsou velmi vhodná slunečnicová semena a zrna kukuřice), který lepíme nejčastěji lepidlem Herkules nejlépe na hladké prkénko nebo větší oblázek (je možno i na pevnější papír, např. vlnitou lepenku). Zajímavé také je, že semena můžeme před použitím na mozaiku různě zkoumat a třídit - třeba podle barev a velikostí (kolik různých barev a velikostí mohou mít třeba jen fazole).

Velikonoční mísa: Potřebujeme větší, nejlépe průhlednou mísu, dobrou hlínu, semena pšenice.

Do mísy dáme hlínu, obilná zrna a mírně zalijeme. Každý den kontrolujeme, jak pokračuje klíčení a růst. Později využijeme jako základ velikonoční dekorace.

Chřestidlo: Potřebujeme různá semena, ruličky od toaletního papíru nebo kuchyňských ubrousků (ještě lépe ruličky od mikrotenových sáčků z obchodu – ty jsou velmi pevné), lepidlo Herkules, nůžky, papír nebo odstřižky kůže.

Podle šablony si vystříhneme papíry nebo kůže, kterými zalepíme okraje ruličky. Nejprve jeden, po uschnutí nasypeme do ruličky semena a uzavřeme i druhý otvor. Zvuky chřestidel se mohou lišit podle zvolených semen. Je dobré dát dětem různá semena na výběr a pak zkoušet, kdo má jaký zvuk.

Snadné krmítko: Potřebujeme šišky, lůj, semena, provázek.

Šišky ovážeme provázkem, abychom je měli za co připevnit, a namáčíme je do rozpuštěného loje se semínky. Zavěsíme je blízko oken tak, abychom mohli pozorovat ptáčky, kteří na ně budou přilétat.

Jak roste hrášek: Potřebujeme semena hrachu, průhledné plastové kelímky - pro každé dítě jeden, dobrou hlínu, lopatky.

Na vycházce s dětmi pozorujeme probouzející se přírodu, pak jim vysvětlíme růstové fáze rostlin. Na zahradě dětem předvedeme, jak postupovat při zasazování hrášků do kelímků. Je dobré zasadit 2-3 hrášky do jednoho kelímku pro případ, že by nějaké nevzešlo. Kelímek naplníme hlínou asi do poloviny, pak vložíme hrášky tak, aby na ně bylo vidět zvenku (proto potřebujeme průhledné kelímky), a opět je zasypeme hlínou. Vedle hrášků zapícháme špejli, aby se později měly po čem pnout. Zalijeme a čekáme. Každý den pečlivě kontrolujeme, zda už nám semínko klíčí a později rostlinka i její kořenový systém roste a sílí.

Můžeme se k tomu naučit básničku „Vyšlo slunce“, která jde velice pěkně ztvárnit i narativní pantomimou.

Všechny druhy bylin – které mohou být zajímavé pro krásný květ, zajímavý list, zvláštní vůni, chuť, léčivou schopnost, neobvyklou pevnost (rákos, síť), pro to, že barví, či pro spoustu dalších vlastností.

Mne například velmi zaujaly výrobky z plodů měsíčnice (jidášových penízků) – které nejen že jsou krásné do suchých vazeb, ale nalepené na papír mohou nádherně simulovat soví peří či rybí šupiny a přilepené na papírovém tělíčku visícím na nitce zase motýlí křídla.

Sušená kytice: Potřebujeme květiny, které jsme sesbírali na louce, noviny, lepidlo, pevnou čtvrtku nebo větší prkénko.

Květiny vylisujeme, pak je nalepíme na čtvrtku nebo ještě lépe na prkénko opět ve tvaru kyty. Je to nádherný „obrázek“, který i krásně voní.

Šatičky pro lesní vílu: Potřebujeme natrhané přesličky, čtvrtku, pastelky, lepidlo Herkules, nůžky.

Na čtvrtku nakreslíme vílu (jen obrysy těla bez šatiček) s krásnými vlasy. Pak jí nalepíme šatičky z přesliček.

Kresba pampeliškami: Potřebujeme čtvrtku a louku s pampeliškami.

Na louce si natrháme pampelišky a zkusíme jejich hlavičkami kreslit. Jde to krásně. Pak si můžeme natrhat různá stadia růstu pampelišky a správně si je seřadit.

Zelenina – je vhodná především k vyrábění jedlých výrobků, které pak můžeme s větší chutí sníst, protože jsou pro děti jistě zajímavější než obyčejně pokrácené plátky. Navíc ke tvoření tentokrát přidáme i chuť, což také nebývá obvyklé. Můžeme si například zavázat oči a snažit se rozpoznat zeleninu podle chuti.

Okurkový vláček: Okurku umyjeme a opatrně podélně rozkrojíme, pak vydlabeme lžičkou dužinu (můžeme ji sníst), z plátků ředkviček uděláme kolečka, která špejlemi připevníme k okurce. Do vláčku můžeme naložit třeba cherry rajčátka nebo sýr.

Různá koření – mletá i vcelku, čaj – lístky zeleného či černého, zrnková káva – tyto věci obvykle používáme k výrobě různých sypaných obrázků a mozaik, které jsou pak zvláštní tím, že zajímavě voní. Různě mleté koření vytváří také neobvyklou strukturu děl.

Vánoční zvonečky: Potřebujeme hodně novin (ne z lesklého papíru), tyčový mixér, kbelík, velmi horkou vodu, kelímky od jogurtů, různé koření, tekuté transparentní lepidlo na papír, bavlnku a jehlu.

Nejprve si připravíme recyklovanou papírovou hmotu tak, že noviny natrháme do kbelíku na malé kousky. Pak je zalijeme horkou vodou, chvíli necháme rozmočit a pak důkladně rozmixujeme tyčovým mixérem. (Lze to míchat i ručně, ale je to velice zdouhavá a namáhavá práce.) Nejlépe je hmotu vyždímat, zabalit do mokrého hadru a nechat odstát do druhého dne (krásně se spojí). Pak začneme s výrobou zvonečků. Jako základ nám poslouží kelímky od jogurtů obrácené dnem vzhůru, na které nanášíme papírovou hmotu a uhlazujeme, až dosáhneme kýženého tvaru. Opatrně postavíme na topení a necháme asi dva dny schnout. Pak je natíráme lepidlem a buď posypáme kořením, nebo můžeme koření nasypat na podložku a zvonečky po ní kutálet (a koření se na ně nachytá). Opět necháme uschnout. Nakonec opatrně odstraníme kelímek od jogurtu a zvonečkem protáhneme bavlnku, za kterou ho zavěsíme na stromeček. Zvonečky jsou nezvyklé a opravdu velmi dekorativní.

Korek – u nás se nejčastěji používají ke tvoření korkové zátky. Můžeme z nich spojením párátky vytvořit třeba vor, nebo po rozříznutí napůl lavičky do naší zahrádky v krabici.

Přírodní motouzy – využívají se především k dotváření různých výtvorů, my si ale ukážeme i jeden, kde hrají hlavní roli.

Strašidelné hlavičky: Potřebujeme konopný provázek, lepidlo na tapety, miskou, nafukovací balónek, kameninový květináč, prkénko, různé podzimní plody – šišky, nažky javorů, makovice, skořápky ořechů, žaludy,...

Nafoukneme balónek a zavážeme ho delším provázkem, ten pak shora provlečeme dírou ve dně květináče a ještě ovážeme kolem prkénka, aby byl balónek pevně ukotven. Pak balónek natřeme lepidlem na tapety a křížem

krážem kolem něj ovineme konopný provázek, který přitom stále potíráme lepidlem. Dáváme pozor, abychom nedělali příliš velké mezery. Pak necháme asi dva dny schnout. Když je hlavička suchá, balónek opatrně vyfoukneme. Vzniklou hlavičku dotvoříme podzimními plody, ze kterých budou oči, uši, nos, ústa nebo obočí.

Vesnice v lese: Velmi dobrý nápad také je vzít děti do lesa a nechat je, ať si postaví vesničku (či třeba indiánský tábor) ze všech možných materiálů, které v lese najdou (klacíků, větviček, jehličí, kousků kůry, listí a třeba i bláta, bude-li tam nějaké). Děti tak nejsou ničím limitovány a opravdu záleží jenom na jejich fantazii a domluvě.

7.2 Přírodní materiály živočišného původu

Hlemýždí ulity – využíváme nejčastěji k dekoraci nebo k výrobě šnečků z plastelíny či těsta (ozdobených pravou ulitou).

Skořápky slepičích vajec

Zajíčci z vaječných výfuků: Potřebujeme vaječné výfuky, slupky z cibule, rendlík, přenosný vaříč, čtvrtky, nůžky, lepidlo na papír i Herkules, malé štětečky, vodové barvy, fixy.

Vaječné výfuky obarvíme nejlépe ve slupkách z cibule – ty udělají příjemnou sytou hnědou barvu. Na čtvrtku si podle šablony obkreslíme tvar budoucího tělíčka (v polovině ustřižený jehlan), oušek a nosíku s vousky. Můžeme je vymalovat vodovými barvami. Po uschnutí je vystříháme, tělíčko slepíme a posadíme do něj obarvený výfuk, pak na něj opatrně přilepíme ouška a vousky, fixem dokreslíme očička a pusinku. A máme krásné králíčky!

Kohout Pepa: Potřebujeme vaječné výfuky (mohou být bílé i barevné), barevné papíry, nůžky, lepidlo Herkules.

Z barevných papírů si vystříhneme podle šablony zobáček, hřebínek a očička pro kohoutka a Herkulesem je opatrně přilepíme na vaječný výfuk. Pak nastříháme různobarevné papírové proužky asi 11 cm dlouhé a 0,5 cm široké, do poloviny je natočíme na tužku (aby byly pěkně zatočené) a opět sundáme, za rovný konec je přilepíme kohoutkovi jako ocas. Kohout Pepa je opravdový krasavec!

Rybí šupiny – používáme nejčastěji na výrobu „vánočních kaprů“.

Ovčí rouno – používáme k technice zvané *filcování*. To lze provádět jehlou *za sucha*, což je tvořivá technika, která se u nás objevila teprve v nedávné době, ale už si získala mnoho příznivců. Je možné jej provádět jak plasticky, tak na ploše. Používá se k němu vyčištěné, vyčesané a barvené ovčí rouno.

Další možností je filcování *za mokra v mýdlové vodě*. Tato technika je podstatně starší. Již velmi dávno ji naši předkové používali k výrobě rukavic, ale i bot (válenky).

Filcovaný obrázek:

Potřebujeme molitanovou podložku, vyčištěné, vyčesané a obarvené ovčí rouno, filcovací jehlu.

Na molitanovou podložku naklademe vyčesané rouno, nejprve nebarvené (jako základ), a potom barvené tak, jak bychom si představovali výsledný obrázek (můžeme ho i průběžně doplňovat), pak vezmeme filcovací jehlu a propichujeme. Filcovací jehla má na sobě protiháčky jako na harpuně, a díky tomu se jednotlivá vlákna rouna mezi sebou provážou – zfilcují. Čím více vpichů provedeme, tím bude textura kompaktnější. Vlněná vlákna se pak již nedají od sebe rozmotat. Výtvar pak opatrně sejmem z podložky a upevníme na čtvrtku, kterou zapaspartujeme. Takto můžeme obfilcovávat

i různé tvary - např. na Valentýna tvar srdce (to už z podložky nesnímáme). Bez podložek je pro děti nejpřitažlivější (a nejsnazší) filcovat kuličku.

Filcovaný ptáček: Potřebujeme vypranou a krumplovanou (roztemněnou) ovčí vlnu, umyvadlo s mírně teplou, vydatně mýdlovou vodou, barevná peříčka, vyžehlenou slámu, lepidlo, slámu nebo suchou travu. Vezmeme si menší hrst vlny, namočíme v mýdlové vodě a jemně v dlaních tvarujeme do kuličky, vodu z vlny při tom nevymačkáváme, jen stále jemně hladíme povrch vlny (filcujeme). Když tato první vrstva zplstnatí, obalíme ji další vrstvou vlny a opět pokračujeme ve filcování. Takto pokračujeme, dokud není kulička v požadované velikosti. Důležité je mít kuličku během filcování stále mokrou. Pozor, chce to trpělivost – ufilcování jedné kuličky trvá asi 20 minut. Zda je hotová, zjistíme tak, že zataháme za vrchní vrstvu vlny - pokud je už povrch kompaktní a chloupky se nevytahují, můžeme z ní mýdlovou vodu vymačkat, vyprat ji v čisté vodě a dát uschnout. Ze slámy nebo suché trávy smotáme hnízdečko, do kterého dáme ptáčka (kuličku), přilepíme mu zobáček z vyžehlené slámy a opatrně mu z peříček dotvoříme křídélka a ocásek. Můžeme ufilcovat i malá vajíčka.

Včelí vosk – je už sám o sobě úžasný. Je v něm něco magického. Ne nadarmo byly včely pro mnoho starých kultur posvátné. Práce s ním je krásná, protože když se ho dotýkáme, jako by nás hladil a nádherně voní. Vytváříme z něj většinou vánoční ozdoby a svíčky.

Svíčky: Potřebujeme plát vosku velikosti A4 nebo i A5, nožík, knot (můžeme si ho vyrobit z bavlněného provázku namočeného v roztaveném vosku), barevný vosk.

Plát vosku opět necháme dostatečně nahřát, pak ho šikmo rozkrojíme na dvě stejné poloviny. Na nejkratší stranu vzniklého trojúhelníku položíme knot (tak, aby asi 1 cm přečníval) a přimáčkneme, pak začneme opatrně svíčku

rolovat tak, aby knot zůstal uprostřed. Důležité je, aby spodní strana svíčky (která bude tvořit podstavu) zůstala rovná. Pokud chceme svíčku ještě přizdobit, přimáčkneme na ni ještě nějaký pěkný (horký) tvar vykrojený z barevného vosku. Vše se musí dělat za tepla.

Voňavé vánoční ozdoby: Potřebujeme pláty vosku (mohou být i obarvené, ale já upřednostňuji přírodní), formičky, větší jehlu, bavlnky, špejli.

Pláty vosku necháme nahřát nejlépe na akumulacích kamnech (krásně změknou), pak z nich vykrajujeme tvary, jež opatrně propíchneme jehlou a provlečeme jimi bavlnky, za které je pověsíme. Pokud jich několik přivážeme na špejli nebo dřevěný kroužek, získáme nádherný „závěs“, který můžeme pověsit třeba na lustr.

Lastury, skořápky mušlí a zvláštní dírkované kamínky z moře – můžeme využít k dekoraci na různá letní zátiší nebo svícínky, nebo je tu ještě jedna velmi zajímavá možnost.

Mořské kachle: Potřebujeme různé mušličky, nejlépe keramickou hlínu, sádku (a miskou na její rozdělení), dlátko. Z keramické hlíny vytvoříme čtverec nebo obdélník asi 3 cm silný s asi 2-3 cm vyvýšenými okraji. Pak do něj podle své fantazie vmáčkneme mušličky tak, aby vznikl pořádný otisk. Dlátkem můžeme dotvořit okolí, např. vlnky. Mušličky vyjmeme a do vzniklé formy nalijeme sádku a necháme ztuhnout. Ze ztuhlé sádky odstraníme hliněnou formu, očistíme zbylé nečistoty a máme krásný kachel s mořskou tematikou.

7.3 Ostatní přírodní materiály

Kameny – které mohou mít krásné tvary a zajímavé barvy, a *oblázky*, které jsou tak krásně hladoučké. Dá se na ně kreslit, lepit mozaiku, nebo si z nich stavět v kamenném arboretu na školní zahradě. (My ho máme a jsme za něj rádi.) Nakonec i samotné hledání a sbírání krásných kamenů a kamínků je

velice zábavná činnost, která dá šanci zakusit úspěch (a tím pozvednout dnes tolik potřebné sebevědomí) i jinak méně nadaným jedincům.

Písek – kromě toho, že z písku můžeme na zahradě vytvářet mnoho staveb a vařit z něho, můžeme do něj kreslit, ať už různými klacíky, či prsty (používá se i při terapiích) a můžeme z něho dokonce vytvářet obrazy.

Obraz z písku: Potřebujeme písek (může být různě hrubý), lepidlo na tapety, plakátové barvy, nádobky na míchání, podložku z pevného kartónu, lžičku.

Písek smícháme s lepidlem na tapety a obarvíme plakátovými barvami, až nám vznikne tuhá hmota. Pak opatrně klademe různě barevný písek lžičkou vedle sebe a upravíme do požadovaného tvaru (třeba rybiček). Pískovou hmotu pak můžeme dozdobit vmáčknutím mušlí nebo drobnějších kamínků či různými vlnkami, které uděláme špejlí nebo vidličkou. Obrázek musíme nechat nejméně dva dny schnout.

Hlína – pokud máme to štěstí, můžeme s dětmi navštěvovat keramickou dílnu. Pokud ne, bylo by velmi přínosné, kdybychom alespoň mohli mít na školní zahrádce takové „bahniště“. Místo, kde mohou děti přicházet do styku s hlínou či blátem. Sice se při tom umažou, ale velmi to podpoří rozvoj jejich fantazie. Je ovšem nutné předem si o tom promluvit s rodiči. Děti by samozřejmě také měly přicházet do styku s hlínou ve formě záhonků při pěstování různých bylinek, hrášků a květin na školní zahrádce, což je vede ke vztahu k půdě a chápání koloběhu přírody.

Sníh – od nepaměti nás inspiruje ke spoustě jinak neobvyklých činností - od stavění sněhuláků a iglů, přes pozorování stop až k vytváření cestíček či vlastních otisků.

Paletky - paletky jsem zařadila na konec, protože se při jejich výrobě mohou uplatnit téměř všechny jmenované přírodní materiály. Potřebujeme na ně: kartón vystřižený do tvaru malířské palety, opatřený po jedné straně samolepkou (aby se na něj dal přilepit materiál). Každé dítě dostane jednu paletku a úkolem je nasbírat co nejrozmanitější kousíčky přírodních materiálů, aby byla jeho paletka co nejbarevnější (počítají se samozřejmě i různé odstíny barev).

U těchto paletek je zajímavé i to, že si můžeme nakonec vyzkoušet, jaké to je, dotýkat se živých a neživých přírodnin – neživé jsou studené.

8. Prakticky realizované aktivity s dětmi – příprava, realizace a vyhodnocení

Úvodem bych chtěla jen zmínit, že si myslím, že je velmi důležité, aby se učitelka uměla do činnosti vžít, protože pak velmi rychle „strhne“ děti s sebou. Sebelépe připravená činnost dětem mnoho nedá, když ji budeme provádět jen metodicky a „školometsky“ bez osobního zaujetí.

8.1 Téma: Brambory

Cíl: Přiblížit dětem, odkud se berou brambory, jaké jsou, co se s nimi děje, než se dostanou na naše talíře, a co všechno z nich lze uvařit.

Měsíc: září – říjen (v sezóně sběru brambor)

Věk dětí: od 3 let

Počet dětí: do 20 dětí

Doba trvání: 3 dni

Pomůcky: 1) brambory, hrubší hnědý papír velikosti A3, nůžky, hnědá tempera, mističky (na temperu), štětce (na míchání barvy), přírodní motouz, větší lavor, balící papír

2) čtvrtka s předtištěným traktorem s vlekem naplněným pytli s bramborami, vodové barvy, štětce

3) hladká mouka, sůl, voda, žlutá potravinářská barva, podložky na modelování, talířky (z dětské kuchyňky), koření (majoránka, paprika, kari,...)

- Úvodem p. učitelka přinese nad hlavou lavor, ve kterém má brambory (nejlépe domácí z pole – neumyté) a nechá děti hádat, co tam může být. Tím opět vzbudí opravdový dětský zájem.

Postupně přidávanými indiciemi přivede děti ke správné odpovědi. Ukáže jim brambory a všichni se odeberou do umývárny, kde si každý může vybrat svou bramboru podle vlastního vkusu. Brambory si děti sami umyjí a utrou do předem vyhrazeného ručníku.

Pak si s dětmi ukazujeme, co je na bramborách zajímavého – mají různou velikost, tvary a po umytí i barvy (pokud jsme sehnaly i červené) a děti vymýšlí, co se s nimi dá dělat – kutálet, házet, stavět z nich.

Zeptáme se dětí, jestli ví, kde brambory rostou a jak se sbírají, vyprávíme si s nimi o tom. Pak si takový pytel s bramborami vyrobíme.

1) Pytel brambor: Rozdáme dětem hnědý papír s předkresleným obrysem pytle a nůžky a děti si ho vystříhnou, maličkým ho předem vystříhneme samy. Pak jim rozdáme misky s hnědou temperou, rozkrojíme jejich umytou bramboru a ukážeme, jak s ní tiskát. Děti si samozřejmě mohou brambory půjčovat, aby měly v pytli brambory různých tvarů. Plně „napěchovaný“ pytel ještě děti převážou provázkem, „aby se jim brambory nevysypaly“.

Nakonec si děti ještě mohou „naplnit“ společný velký pytel brambor (který jim předem vystříhneme z balícího papíru).

2) Traktory: Další den se zeptáme, kdo ví, jak se brambory z pole odváží ke skladování a kam. Jistě! Na vleku za traktorem. A my si na ty traktory taky zahrajeme.

Pohybová hra Na traktory: Děti se rozdělí do dvojic. Jedno dítě představuje traktor a druhé vlek. Drží se v pase. Úkolem je, aby traktory jezdily takovou rychlostí, aby vlek „neupadl“, a samozřejmě aby se nesrazily. Je to jako v životě – pokud má někdo nehodu, musí do opravy a toto kolo (asi 30 sekund) už nemůže jezdit. Pokud má někdo tři nehody, přijde o řidičský průkaz

a nemůže hrát dvě kola. Děti se průběžně (na pokyn učitelky) vyměňují, takže každé je během hry několikrát traktorem i vlekem.

Pak si vezmeme čtvrtky s předtištěným traktorem s vlekem naplněným pytlí s bramborami a vodovými barvami si ho vymalujeme.

3) Bramborová jídla ze slané těsta: Na další den připravíme dětem slané těsto. Vezmeme 20 dkg mouky, 2 dkg soli, vodu dle potřeby, trochu žluté potravinářské barvy (aby těsto opravdu připomínalo brambory) a pořádně prohněteme.

S dětmi si vyprávíme o tom, že brambory jsou zdravé, že je mají ráda i zvířátka (př. prasata a slepice). A protože s jídlem se nemá plýtvat, pokud nám něco zbude, je dobré dát to někomu, kdo zvířata má.

Povídáme si také, co všechno se dá z brambor připravit k jídlu, a každý ostatním poví, jaké jídlo z brambor má nejraději. Pak si rozdáme podložky, talířky, každý dostane k dispozici kus slané těsta a různá koření. Svá oblíbená bramborová jídla si vymodelujeme, naaranžujeme na talířky a podle potřeby ozdobíme kořením. Pak si společně výtvary prohlédneme (případně očicháme) a povíme si, koho bychom na ně pozvali.

Realizace: *Činnosti jsem prováděla s dětmi ve věku 3-4 roky, které jsem měla prvním rokem (druhý měsíc).*

Děti si s bramborami moc užily. Byly nadšené, že si je mohou samy umýt a utřít. (Trochu při tom zamazaly umývárnu, ale to k tomu patří.) Velmi je zaujalo, že po umytí měly brambory jinou barvu. Nejen že už nebyly hnědé, ale některé byly žluté a jiné načervenalé. (Podařilo se mi totiž sehnat i červenou odrůdu.) Velmi nadšeně si je poměřovaly a zkoumaly jejich tvary a velikosti. Volala jsem postupně: „Ukažte, kdo má maličkou! A kdo má velkou! A kdo má šišatou! A kdo kulatou!...“ A děti nadšeně zvedaly ruce

s požadovanými bramborami a radovaly se z nich, až vznikla úplná společná euforie.

1) V tomto duchu pak děti pokračovaly i během obtiskávání brambor do vystřiženého pytle. Řekla jsem jim, že je důležité plnit pytel od zdola nahoru tak, jak doopravdy přibývají brambory v pytli. A ještě jsem jim poradila, že si mohou brambory mezi sebou vyměňovat, aby měly v pytli brambory různých tvarů, tak to nadšeně prováděly, až měly pytle „plné brambor“. Ještě jsme je opatrně „svázali provázkem“ (kdo potřeboval, tomu jsem pomohla) a pak si jsme je vystavili v šatně.

2) Pohybová hra Na traktory děti velmi bavila. Opravdu se snažily se nesrazit a dodržovat pravidla jako opravdoví řidiči. A při tom se ovšem ještě pěkně proběhnout.

Vymalovávání traktoru přijaly nadšeně a velmi se snažily, aby nepřetahovaly. Těm nejmenším se sice trošku „slily“ barvy, ale to nevadí, přece to děláme hlavně kvůli tvoření samotnému a maličké děti to tak i berou. (Ne jako předškoláci, kteří se už poměřují se svými vrstevníky.)

3) Přípravu bramborových „jidel“ ze slané těsta děti přijaly s opravdovým nadšením. Hnětly ho a formovaly, aranžovaly na talířky a bohatě zasypávaly kořením. Pak jsme si dali všechny talířky na jeden stůl, výtvary prohlíželi, případně očíhovali (a říkali si, co nám která vůně připomíná) a povídali si, co kdo vytvořil a proč.

Vyhodnocení:

Z této řízené činnosti si děti odnesly jedno ze svých prvních poznání, že i s obyčejnými věcmi, jako je třeba brambora, si člověk může užít spoustu

legrace. A přitom si rozšiřovaly slovní zásobu a učily se porovnávat (větší x menší).

1) Během tiskání bramborami se děti seznámily s tím, že barevnou stopu může zanechávat i něco jiného než k tomu určená tužka nebo štětec, velmi si procvičily jemnou motoriku (při „zápasu“ s bramborovými „tiskátký“, která nejsou nijak uzpůsobena pro snadné uchopení dětskou ručkou) a ještě si procvičily prostorovou orientaci (zdola nahoru).

2) Během pohybové hry Na traktory se děti učí být k sobě ohleduplné a procvičují si dodržování pravidel.

Při vymalovávání zase procvičují koordinaci ruka – oko a jemnou motoriku.

3) Díky modelování jídel ze slané těsta si děti nejen důkladně procvičily jemnou motoriku, ale dostaly i prostor pro zapojení a rozvoj představivosti a fantazie. A při očichávání (a hledání, co nám která vůně připomíná) si opět procvičily ne tak často používaný smysl – čich.

8.2 Téma: Kouzelník Podzim

Cíl: Seznámit děti s kouzly, které dělá podzim s přírodou – dozrávání plodů, zbarvování listů, chystání zvířat na zimu či k zimnímu spánku.

- Naučit děti, že z nich lze vytvořit mnoho krásných věcí.

Měsíc: září, říjen, listopad

Věk dětí: od 3 let

Počet dětí: do 24 dětí

Doba trvání: 5 dní

Pomůcky: 1) dubové listy, kartónové proložky (mohou být vystřižené z kartónových krabic) velikosti A4, lepidlo Herkules, štětce, temperové barvy (hnědou, žlutou, červenou)

2) borové jehličí nebo uschlé bodláky, menší barevné lístky, čtvrtky, silné černé fixy, lepidlo Herkules, štětce

3) listy různých stromů, voskové pastelky, papíry

- Úvodem je nejlepší udělat si s dětmi výlet do nějakého udržovaného parku, který je bohatý na druhy stromů, tam je totiž možné na jediném místě nalézt, poznat a nasbírat velké množství podzimních plodů i různých listů, které se už zajímavě zbarvují.

Neznámé plody, které našly, v dětech samozřejmě vzbuzují zvědavost, takže si je pak při další práci s nimi daleko lépe zapamatují. Je to okouzující a děti to velmi baví. Nám to výborně poslouží jako skvělý odraz k dalšímu seznamování s podzimní částí koloběhu přírody, ke kterému se můžeme podle potřeby znovu a znovu vracet a navazovat na něj. Ať už při vyprávění o veverkách, které si chystají zásoby na zimu, o lesní zvěři, které je třeba pomáhat a v zimě přilepšit nyní nasbíranými žaludy a bukvicemi, nebo jen tak o kouzlu podzimu, který nám tak krásně vybarvuje listy stromů (hned si procvičíme barvy), abychom se ještě mohli před zimou potěšit tím krásným pohledem.

1) Malíř Podzim: Rozdáme dětem kartónové proložky, hnědou temperu a štětce, kterými si namalují základní kmen budoucího stromu. Pak na něj za pomoci štětců a Herkulesu přilepíme dubové listí přibližně ve tvaru stromové koruny. Druhý den, když je listí dobře přischlé, si zahrajeme na malíře Podzim. Vezmeme si tempery v barvě červené, žluté a hnědé – jako

používá on, a všechny listy obarvíme. Můžeme si být jisti, že naše stromy budou nádherné.

2) Ježek v listí: Dáme dětem k dispozici borové jehličí a různobarevné menší podzimní lístky. Nejprve si hmatem, čichem a sluchem vyzkoušíme (můžeme i se zavřenýma očima), jaký je mezi listy a jehličím rozdíl.

Pak dětem rozdáme čtvrtky s předkresleným obrysem ježka (bez bodlin). Děti ho nejdříve obtáhnou silným černým fixem (aby později nezanikl v pozadí) a domalují mu očička a pusinku. Pak ježkovi nalepíme bodlinky z jehličí. Budeme se snažit dávat pozor, abychom je nalepily správným směrem (aby píchaly). Kolem ježka přilepíme menší barevné podzimní lístky, do kterých se ježek na zimu zahrabává, aby mu bylo v zimě teploučko.

3) Frotáž listů: Dáme dětem k dispozici listy různých stromů, papíry, voskové pastelky ve vhodných barvách (zelená, žlutá, červená, hnědá, oranžová) a ukážeme jim „kouzlo“. Když pod papír schováme list a budeme ho naplocho přejíždět voskovou pastelkou - lístek se nám „sám objeví“!

Realizace:

Na nápad navštěvovat na podzim městský park jsem přišla, když jsem ještě jako praktikantka doprovázela děti do hvězdárny v Českých Budějovicích, která právě v jednom takovém krásném parku je.

Měli jsme štěstí, že to bylo v říjnu, kdy právě dozrávaly plody stromů. Bylo to nádherné! Měli jsme dostatek času, a tak jsme hráli hry na veverka, které si sbírají zásoby na zimu, hráli jsme si mezi stromy, běhali po koberci ze spadaneho listí a pak jsme sbírali ty různé spadane plody do igelitových tašek, protože jsme s sebou nic lepšího neměli. Hned jsem si slíbila, že si to musíme příští rok zase zopakovat. (Můžeme to opět kamuflovat návštěvou

hvězdárny, která je mimochodem také velmi pěkná, a rodiče i zřizovatel, který nám přispívá na autobus, na to „daleko lépe slyší“.)

Činnosti jsem prováděla s dětmi ve věku 3-4 roky, které jsem měla prvním rokem.

1) Namalování kmene hnědou temperou proběhlo bez problémů. Některé tříleté děti sice nedodržely tvar a zamalovaly skoro polovinu kartónové proložky, ale protože jsme na to lepili listy, nijak to nevadilo. Listy děti přilepovaly s velkou vervou – úkolem bylo vytvořit korunu stromu, a právě díky tomu, že listy jsou nepravidelné a trochu zvlněné a ani koruny stromů v přírodě nejsou nijak geometricky přesné, se to povedlo úplně všem. Ještě nadšenější pak děti byly, když mohly přilepené listy různými temperovými barvami (stejně jako Podzim) libovolně „přebarvovat“. Velmi si to užily a opravdu všechny výtvary byly krásné.

2) Nejprve jsme si hmatem vyzkoušeli rozdíl mezi přírodninami. – Ano, jehličí píchá! Dále jsme si je očichali. – Jehličí krásně voní (a může nám připomínat Vánoce), listí moc ne. Listí ale zase krásně šustí, což jehličí nedělá.

Pak jsme přistoupily k vlastnímu vyrábění. Přestože si na obtahování ježka silným černým fixem děti daly záležet, některým se to vzhledem k věku příliš nepodařilo. To ale nevadilo, protože díky nalepení bodlin z jehličí byli ježečci i tak krásní. A v nalepených „peřinkách“ z barevných lístků vypadali opravdu spokojeně.

3) „Kouzlo“ s listy děti opravdu velmi zaujalo. Ovšem udržet voskovou pastelku naplocho a ještě s ní přejíždět po papíře se ukázalo hlavně pro ty nejmenší (tříleté) jako opravdový oříšek. Nakonec to ale díky důkladné názorné ukázce a mé pomoci (metodou „nejdříve to zkusíme spolu a pak ty sám“, prováděné s každým dítětem jednotlivě) zvládly i ony.

Vyhodnocení:

Děti si díky natírání listů lepidlem pomocí štětce a následnému přilepování na předem promyšlené místo při výrobě podzimního stromu, díky opatrnému lepení borového jehličí (aby ježčí bodliny mířily správným směrem) a snad úplně nejvíce při snaze držet voskovou pastelku naplocho a přitom s ní ještě přejíždět po papíře, pod kterým byl schovaný list během frotáže, důkladně procvičily koordinaci ruka – oko i jemnou motoriku. Vědomě zapojily své další smysly – hmat, sluch a čich, při zkoušení rozdílů mezi jehličím a listy. Dále se některé seznámily s barvami a jiné si je procvičily během frotáže listů a také si vyzkoušely jejich míchání během libovolného přebarvování listů temperami. Opět si trochu pozvedly sebehodnocení, protože na své výtvary byly náležitě

pyšné. A navíc zjistily, že i z obyčejných listů a jehličí se dá vytvořit krásné dílo (a někdy i kouzlo).

8.3 Téma: Výroba ručního recyklovaného papíru s vánočním potiskem

Cíl: Vést děti k pochopení, odkud se papír bere, z čeho se vyrábí, a proč je tedy třeba papírem šetřit a použitý odevzdávat do sběru.

- Vyrobit si svůj vlastní recyklovaný papír.

Měsíc: celoročně ve třídě

Věk dětí: od 3 let

Počet dětí: do 20 dětí

Doba trvání: 7 dní

Pomůcky: staré noviny nebo použitý papír, kbelík, tyčový mixér, horká voda, síťky – nastříhané ze zednické perlinky (dá se koupit v každých stavebninách, používá se, aby omítka lépe držela) přibližně na velikost A4 (pro každé dítě dva kusy), jehličí (nejlépe borové), velká vařečka a naběračka, sušené okvětní plátky rostlin (pěkný je třeba měsíček zahradní), šípky, jablíčka, sušené plátky jablek, jedlové větvičky, skořápky vlašských ořechů, tempery a zlatá akrylová barva.

- Úvodem p. učitelka přinese hmatový pytlík, do kterého schová trochu zmuchlaný papír, a zeptá se dětí, zda uhodnou, co v něm má. (Tím upoutá jejich pozornost.) Strčí do něj ruku a trochu s papírem zašustí. Pokud ho nepoznají, nechá je do pytlíku sáhnout. To je vždycky velmi tajemné. – A ano! Dnes si budeme vyprávět o papíru! Existuje v přírodě zvíře, které vyrábí něco jako papír? – Ano, vosy a sršni, ale pozor na ně. Dá se psát ještě na něco jiného než na papír? – Ano, třeba na kukuřičné šustí. Na co psaly děti dříve? –

Na hliněné nebo dřevěné tabulky (křídou). A co všechno je vyrobeno z papíru dnes? Třeba v naší třídě? A co je ještě možné z papíru koupit v obchodě? Na co všechno papír používáme? – Děti hledají a vymýšlejí různé věci.

A jak se takový papír vyrábí dnes? Vyprávíme to dětem a dáme jim prostor pro ztvárnění příběhu narativní pantomimou. Byl jeden les. V něm bydlela zvířátka. Jaká? – Ptáme se a děti nám napovídají.

Pak ale člověk potřeboval papír, aby měl na co psát a kreslit, a vůbec na všechny ty věci, o kterých jsme už mluvili. Přijel tedy do lesa s pilami a stromy pokácel. Zvířátka tak ztratila domov a musela se odstěhovat. Lidé pak pokácené stromy naložili na kamiony (všichni je dobře známe) a odvezli do továrny, která se jmenuje papírna. Tam stromy rozřežou a rozemelou na kaši, kterou vaří v obrovských hrncích. Musí do ní ještě ledacos přidat. Pak se ta kaše nalije na jemná síta a silně zmáčkne, až je z ní tenká placka, která se usuší, uhladí a rozřeže na menší kusy. Ty jsou pak rozváženy do obchodů, kde si je kupujeme my.

Pak rozdáme dětem papír A4 a necháme je to nakreslit. A co uděláme s použitým papírem? – Můžeme ho hodit do koše. A popeláři ho odvezou na skládku. – Ale tím jen zvětšíme množství škaredých odpadků. Nebo ho můžeme spálit v kotli, to z něj bude ale jen trošička tepla a popel. Nebo ho můžeme sbírat (ukládat stranou) a až ho bude víc, odvezeme ho do sběrný. Odtud ho odvezou zpět do papírny, kde z něj vyrobí recyklovaný papír. A díky tomu nebude nutné kácet tolik stromů na nový papír (a vyhánět zvířátka). My u nás ve třídě začneme se sběrem použitého papíru hned teď.

A abychom věděli, jak se takový recyklovaný papír vyrábí a že z něj může být i opravdu krásné vánoční přáníčko, zkusíme si to také.

Nejprve si natrháme použitý papír nebo staré noviny na malé kousky do kbelíku, zalijeme horkou vodou (lépe se tak rozmáčí) a necháme rozmočit (nejlépe do druhého dne). Pak vše pořádně ode dna rozmixujeme tyčovým

mixérem. Do směsi přidáme okvětní plátky květin, šípky, barevné listy nebo jehličí – dle sezóny, a můžeme ještě trochu promixovat. Vzniklá směs bude zajímavá barvou, vůní i texturou. Přesuneme se ke sprchovému koutu a připravíme si síťky, kbelík s papírovou hmotou, velkou vařečku a naběračku. Hmotu pořádně zamícháme, pak si ji každý postupně nabere, rozprostře na síťku položenou ve sprchovém koutě, zakryje druhou síťkou a pokusí se z ní tlakem dlaně vymačkat co nejvíce vody. Zbytek domáčkne paní učitelka. Toto celé pak položíme na alespoň dvě vrstvy novin a necháme pořádně uschnout (nejlépe na akumulacích kamnech), aby nám papír později neplesnivěl. Když je papír pořádně proschlý, opatrně z něj sloupneme obě síťky a můžeme začít se zdobením. Zdobíme zelenými otisky jedlových větviček, červenými a červenozlatými otisky jablíček a zlatými otisky skořápek vlašských ořechů. Můžeme si být naprosto jisti, že to bude opravdu originální (a voňavé) přáníčko, které nám každý pochválí.

Realizace: *Tuto činnost jsem prováděla s dětmi ve věku 3-4 roky, které jsem měla prvním rokem.*

Narativní pantomimu děti zvládly skvěle. A s odstupem mohu říci, že se poctivě zapojily i do sběru použitého papíru (alespoň tedy ve školce.)

Výroba papíru:

Začali jsme tím, že jsme dva dny trhali starý papír a noviny na kousky. Někomu by se to mohlo zdát dlouho, ale bylo to určeno věkem a zkušenostmi (či spíše nezkušeností) dětí, se kterými jsem to prováděla. Mnohé tříleté děti nevěděly a dlouho nemohly pochopit, jak se papír trhá. Obvykle ho zprava i zleva sevřely do pěstiček a snažily se tahat rukama proti sobě. Proti tomuto postupu se ovšem papír ukázal jako velmi odolný... Trvalo mi poměrně dlouho, než jsem všem postupně několikrát názorně ukázala, jak správně postupovat, a pak jsem jim vedla ručičky, dokud to nepochopily. Naštěstí „starší“ (čtyřleté) děti už věděly, jak na to, a tak nám to trvalo „pouze“ ty dva dny. Pak jsme všechny natrhané kousky dali do kbelíku a já jsem je zalila horkou vodou. Takto jsme je nechali trochu rozmočít, než jsme se vrátili z pobytu na zahradě. Pak jsem vzala tyčový mixér a za pozorného dohledu všech jsem vše důkladně rozmixovala. Nakonec jsem přinesla šípky, sušené okvětní lístky měsíčků lékařských i borové (to nejvíc voní) jehličí, a to všechno (opravdu) jsme přidali do kbelíku a já jsem to ještě trochu rozmixovala. Vzniklou hmotu jsme nechali „odpočinout“ do dalšího dne.

Hned ráno jsme konečně začali s „opravdovou“ výrobou papíru. Kbelík s hmotou a síťky z nastříhané perlinky jsem přinesla ke sprchovému koutu. Děti se zapojovaly tak, jak postupně přicházely do školky. (Do školkové třídy se vstupovalo přes umývárnu.) Na počátku jich bylo asi pět a pak se různě střídaly tak, jak už někdo měl svůj papír hotový a někdo teprve přišel. Stále jich tam ovšem bylo asi tak pět přítomných.

Každý hmotu nejprve pořádně zamíchal velkou vařečkou (nejspíš to nebylo nutné, ale chtěla jsem, aby se mohlo zapojit více dětí najednou – takže jeden vždy míchal, druhý mezitím už rozprostíral hmotu a třetí vymačkával zbylou vodu), pak naběračkou nabral papírovou hmotu a položil ji zhruba doprostřed síťky. Hmotu pak prsty opatrně rozprostřel, zakryl druhou síťkou a tlakem dlaně z ní postupně vymačkával vodu. Když už nemohly, pomohla jsem jim a síťky s vymačkanou hmotou jsme pokládali na zem na noviny, které tam další děti zatím rozložily. – Děti se často nejprve hmoty štítily, připadala jim nevzhledná a podezřelá, i když dobře věděly, co v ní je. Když ale viděly, že na ni také sahám a že je mi to příjemné (chválila jsem si to), osmělily a brzy si to začaly také užívat.

Pak jsme noviny i s našimi polotovary odnesli na akumulační kamna, kde jsme je nechali několik dní schnout.

Pak jsem dětem papíry opatrně sloupala ze sítěk a přistoupili jsme ke konečnému zdobení.

Jedlové větvičky jsme důkladně natřeli štětcem zelenou temperou a opatrně otiskli na náš papír. Po uschnutí (aby se nám barvy nesmíchaly), jsme červenou a zlatou natírali rozkrojená jablíčka a ořechové skořápky a natištěné větvičky jsme „zdobili“ jejich otisky. Kdy chtěl, mohl si na přáníčko nalepit i usušené jablíčko.

Vyhodnocení:

Celé toto téma bylo obzvlášť přínosné, protože se děti seznámily s něčím pro ně dosud zcela neznámým, ale pro budoucnost velmi důležitým.

Papír byl pro ně dosud zcela běžnou věcí denní potřeby, nyní ale už ví, jak a z čeho se vyrábí, a chápou také, proč je důležité starý papír sbírat a odnášet do sběrný.

Navíc si děti během vyrábění velmi procvičily jemnou motoriku – při trhání starého papíru, při práci s papírovou hmotou a také natíráním jedlových větviček štětcem i otiskáváním dalších přírodnin. Seznámily se s pro někoho zcela novým pocitem (když se dotýkaly papírové hmoty během jejího rozprostírání na sítku a vymačkávání) i s ne úplně obvyklou technikou otiskování jedlových větviček.

V průběhu vyrábění se také ukázalo, jak mají děti v sobě vypěstováno prosociální cítění. Musím zdůraznit, že bylo úžasné pozorovat děti, jak k sobě byly ohleduplné, pomáhaly si a v klidu čekaly, až na ně přijde řada a vystřídají se. Byla jsem na sebe opravdu pyšná, protože jsem věděla, že je to díky tomu, že je k tomu od září vedu, a v této ne zcela obvyklé situaci se plně ukázalo, že se mi to daří.

Během otiskování jedlových větví jsem zaznamenala ještě jeden zajímavý postřeh, a to že nové (tříleté) děti k tomu přistupovaly otevřeně a otisky se jim i lépe dařily, kdežto děti čtyřleté (obzvláště ty nejstarší ve třídě) byly z této techniky zpočátku velmi nervózní a jejich výtvary dosahovaly mnohem horších kvalit než výtvary menších dětí (i když to rozhodně jinak nebylo obvyklé). Připisuji to tomu, že starší děti, které byly v minulém roce vedeny starou paní učitelkou hlavně k sebekontrolě a přesnosti při kreslení a vybarvování, se zpočátku nedokázaly uvolnit a tuto novou techniku přijmout. Jejich až urputná snaha o dokonalost byla při této alternativní technice spíše kontraproduktivní - jak už to obvykle bývá.

8.4 Téma: Velikonoční mísa

Cíl: Přiblížit dětem kouzlo přírody – že v semínku je schovaná celá rostlinka, ale aby se nám ukázala, potřebuje čas a péči.

- Vyrobit si do mísy vlastnoručně dělané velikonoční ozdoby.

Měsíc: březen či duben (asi 3 týdny před velikonočními svátky)

Věk dětí: od 3 let

Počet dětí: do 24 dětí

Doba trvání: 4 týdny

Pomůcky: 1) průhledná mísa, dobrá hlína, pšenice (zrno), voda, rozprašovač na vodu, trpělivost,

2) čtvrtky, lepidlo Herkules, špejle, hoblíny,

3) vaječné výfuky, špejle, tavná pistole, větší zavařovací sklenice, mramorovací barvy Marabu, voda

1) Oseníčko: Do mísy dáme hlínu a obilná zrna a mírně zalijeme (orosíme). Každý den kontrolujeme, jak pokračuje klíčení a růst. Později využijeme jako základ velikonoční dekorace.

2) Velikonoční zajičky: Rozdáme dětem čtvrtky s předkreslenými obrisy zajičků a nůžky, aby si je vystříhly (těm úplně malým je předem vystříhneme samy). Vystřižené zajičky děti nalepí na špejli tak, že v její horní části k sobě slepí „zády“ vždy dva zrcadlově obrácené zajičky. Po uschnutí je celé potřou lepidlem a obalí v hoblinách, které se nám na ně nalepí. Získáme tak krásně „chlupaté“ zajičky, které můžeme zapíchnout do oseníčka.

3) Duhová vajíčka: Vaječné výfuky dětem předem tavnou pistolí připevníme na špejle. Skleněnou zavařovací lahev asi do dvou třetin naplníme vodou. Děti k nám přistupují jednotlivě. (Ostatní je samozřejmě sledují v těsné blízkosti a společně vzniklé výtvary obdivujeme.) Dáme dětem vždy vybrat, které barvy chtějí (nejlépe jen dvě, maximálně tři - aby se nám nesmíchaly v šedou), ty pak opatrně kápneme do vody ve sklenici. Dítě si vezme špejli s přilepeným vaječným výfukem a ponoří ji do vody s barvou. Obarvená „duhová“ vajíčka můžeme opět zapíchnout do oseníčka.

Realizace: *Tuto činnost jsem prováděla s dětmi ve věku 3-4 roky, které jsem měla prvním rokem.*

1) Ukázala jsem dětem prázdnou průhlednou (světle zelenou) mísu a zeptala se jich, zda ví, k čemu ji budeme potřebovat. – Děti hádaly a vymýšlely různé věci, ale správnou odpověď nalézt nedokázaly.

Pak jsem vyndala hlínu (zakoupenou v zahradnictví), nasypala ji do mísy a opět se zeptala dětí, zda ví, co to je. Jistěže věděly a volaly jedno přes druhé: „Hlína!“ Zeptala jsem se jich, zdali ví, jak hlína voní. – Některé začaly křičet:

„Fůj, hlína přece nevoní, ta smrdí!“ Já jsem jim na to řekla: „Ale jak vás to napadlo? Hlína přece voní, jako to voní na jaře venku, a je velmi potřebná, vždyť bez ní by nám nerostla travička ani kyticky. Kdo chce, může si čichnout zblízka.“ – Hned se všichni tlačili k míse, aby si mohli čichnout.

Pak jsem je pobídla, že kdo chce, může si hlínu osahat. Opět se hned všichni tlačili, už nikdo neříkal fůj.

Pak jsem dětem ukázala semínka pšenice. Opět jsem se zeptala: „A kdopak ví, co je tohle?“ Některé děti věděly, že obilí. „Ano“, řekla jsem, „jsou to obilná zrna, která jsou na podzim kombajnem vymláčena z obilných klasů. A my si teď ukážeme opravdové kouzlo, které umí jen příroda. Víte, že v každém tom semínku je schována celá rostlinka a že když si je zasadíme do hlíny a budeme se o ně pěkně starat, tak nám vyrostou?“ – Opatrně jsem je nasypala na hlínu a opět nechala děti, aby si na semínka sáhly. Tentokrát jsme je ale jen opatrně pohladili, abychom jim neublížili. Pak jsme je postříkali vodou z rozprašovače a dali je na skříňku před oknem odpočívát.

Každý den jsme je opatrně rosili a pečlivě se dívali, zda už nám neklíčí. A opravdu! Asi třetí den jsme se dočkali! Na zrníčkách se nám objevily malinké bílé ocásky – klíčky. To bylo radosti! Všichni se hned museli pořádně podívat...

Během víkendu nám ze semínek začaly růst i zelené stvolky budoucího oseníčka. Radovali jsme se z každého přírůstku.

Navíc jsme díky průhlednosti mísy mohli sledovat i prodlužující se a houstnoucí kořenový systém.

Měli jsme své oseníčko moc rádi a byli jsme na něj náležitě pyšní. Před velikonočními svátky jsme si ho ještě ozdobili špejlemi s obarvenými vajíčky a zajíčky z hoblin.

Ale jak už to chodí, všechno má svůj konec. Takže když jsme se vrátili po velikonočních prázdninách (čtvrtek – pondělí), bylo už naše oseníčko přerostlé a poněkud zažloutlé. A brzy nám zežloutlo docela. Schválně jsem ho nevyhodila, protože jsem chtěla dětem ukázat, co se s rostlinkami stane, pokud jsou nasety moc hustě a v malém květináči, kde nemají dostatek prostoru ani výživy. – Rostlinky se na sebe tlačily, zežloutlá přerostlá stébla visela dolů z mísy a kořenový systém tvořil jeden jediný zamotaný drn. Bylo to trochu smutné, ale děti brzy pochopily, že v přírodě to tak chodí a že když naše oseníčko dáme do kompostu, rozloží se na hlínu, ze které vzešlo, a z té opět vyrostou nové kytičky.

2) Vystřihování zajíčků i jejich přilepování na špejli šlo dětem velmi dobře. Největší ohlas ale mělo obalování (a přehrabování) v hoblinách, které si děti velmi užily. Úspěch zajíčků byl předem zaručen.

3) Realizace se nám (ostatně podle očekávání) velmi vydařila. Je jednoduchá, ale velmi efektní. Po vytažení z vody je vajíčko krásně (a pokaždé jinak) mramorově zbarvené.

Vyhodnocení:

1) Děti se seznámily s tím, že jakákoli rostlina je na počátku schovaná v malém semínku. A že aby mohla vyklíčit a pořádně vyrůst, potřebuje na to čas a ty správné podmínky.

2) Zjistily také, že i odpad z opracování dřeva, kterým vlastně hobliny jsou, nám může ještě posloužit k vytvoření krásných ozdob, a že dotýkat se jich je příjemné. A při tom si opět procvičily jemnou motoriku.

3) Tato technika barvení vajec každého potěšila. Je výborná hlavně pro malé děti. Je totiž přesně ve smyslu pořekadla „za málo peněz hodně muziky“. Tedy ne že by barvy Marabu byly tak levné. Je to myšleno spíše tak, že i malé a ještě ne příliš obratné děti (pro které by jinak práce s křehkými výfuky byla dosti obtížná) si díky ní vytvoří opravdu nádherná vajíčka, která si navzájem obdivují, a to všechno jim zase pomáhá ve zlepšování sebehodnocení. Je to výborná šance i pro ty děti, které jinak v ničem moc nevynikají, aby si zakusily a užily okamžik úspěchu.

ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo nabídnout čtenáři co nejvíce možností využití přírodních materiálů při tvoření a hrách v mateřské škole.

V teoretické části je vysvětleno, proč je důležité přírodní materiály k tvoření používat. Nejen že tím dětem dáváme příležitost k rozvoji tvořivosti (jež jim umožňuje překračovat dosavadní hranice jejich možností, zvyšuje sebedůvěru, napomáhá zlepšování sebehodnocení a celkově pozitivně působí na kontinuální seberozvíjení osobnosti), fantazie a představivosti, ale pomáháme tím i rozvíjení všech pěti smyslů, slovní zásoby a chápání důležitých souvislostí v přírodě, životním prostředí i v životě samém.

A nejen to. Stejně důležité shledávám i cesty za získáváním samotných materiálů – výlety do přírody, při nichž mají děti tu nejlepší příležitost k jejímu empirickému poznávání, a tím k vytvoření si kladného vztahu k přírodě a životnímu prostředí, chápání souvislostí v něm a nutnosti jeho ochrany.

Právě tohle je totiž to pravé učení prožitkovou metodou!

Tato práce obsahuje mnoho možností využití přírodních materiálů vhodných pro předškolní děti. Zjistili jsme, že z nich je možné vyrobit prakticky cokoli a že při správném zpracování a skladování je můžeme využívat po celý rok. Dále je zde uveden popis praktických realizací některých uváděných postupů, jejich příprava i následné vyhodnocení.

Během psaní této práce jsem objevila mnoho nových nápadů a možností, které jistě ještě mnohokrát využiji ve své profesi učitelky mateřské školy a které pomohou i plnějšímu rozvoji mých budoucích svěřenců. Doufám, že díky nim bude moje práce více přínosná nejen pro děti, ale i pro jejich vztah k životnímu prostředí.

Jen lituji, že se tomuto tématu, přestože je tak důležité, nevěnuje více času během studia na vysoké škole. Jistě by to bylo ku prospěchu všech.

Použitá literatura a zdroje:

BUREŠOVÁ, K., KORVASOVÁ, H. *Nápady pro mrňata a škvřňata*. Brno:

Eko-Centrum a SEV Chaloupky, 1993

BARFFOVÁ, U. *Hračky z přírody po celý rok*. Bratislava: Nezávislosť, 1997.
ISBN 80-85217-54-6

HLAVSA, J. *Psychologické metody výchova k tvořivosti*. Praha: SPN, 1986

Kolektiv autorů *Ekologická výchova v mateřských školách*. Pardubice:
Ekocentrum PALETA, 1996

Kolektiv autorů *Ekologická výchova v mateřských a základních školách*.
Pardubice: Ekocentrum PALETA, 2004

Kolektiv autorů *Metodika seznamování dětí s přírodou*. Praha: SPN, 1982

LOKŠOVÁ, I., LOKŠA, J. *Tvořivé vyučování*. Praha: Grada, 2003.
ISBN 80-247-0374-2

Kolektiv autorů *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*.
Praha: VÚP, 2006. ISBN 80-87000-00-5

MÁCHAL, A. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou*. Brno: Rezekvítek,
2000. ISBN 80-902954-0-1

[2] MAŇÁK, J. *Rozvoj aktivity, samostatnosti a tvořivosti žáků*. Brno: MU,
1998 (přímá citace str. 74). ISBN 80-210-1880-1

MODRÁ, J. *Putování skřítky Javorníčka za Hochwaldským mužíčkem*.
Jablonné v Podještědí: Společnost pro Lužické Hory, 2004

OPRAVILOVÁ, E., ŠTVERÁK, V. F. *Froebel: o výchově člověka*. Praha: SPN, 1982.

SCHWARZBACHOVÁ, A.-M. *Sušené květiny*. Praha: Cesty, 2000.
ISBN 80-7181-386-9

[1] STREJČKOVÁ, E. *Děti pro pětihory*. Praha: Toulcův dvůr, 1998
(přímá citace str. 20 – 21)

Jean-Jacques Rousseau [online].[cit. 2011-02-10]. Dostupné z WWW:
http://cs.wikipedia.org/wiki/Jean-Jacques_Rousseau

[3] *Tvořivost* [online].[cit. 2011-02-10]. Dostupné z WWW:
<http://cs.wikipedia.org/wiki/Tvo%C5%99ivost> (přímá citace)

[4] Výzkumný ústav pedagogický *Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání*. Praha, 2004 [online].[cit. 2011-03-19]. Dostupné z WWW:
<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy?highlightWords=rvp> (přímá citace str. 9 - 12)

Další zdroje:

Vzdělávací program *Zahrada není jen hra – netradiční využití školních zahrad*
v MŠ, lektor: Bc. Iva Šaloudová, České Budějovice, datum konání: 19.1.2011,
Č. j. akreditace: 28 322/2009-25-624

Zápisky z hodin předškolní pedagogiky p. doc. PhDr. Jany Uhlířové, CSc.
(MŠk 1., rok 2007/2008)